

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

František Krupka

**Stranické systémy zemí Visegrádské čtyřky
v krizi?**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. František Krupka**

Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KRUPKA, František. *Stranické systémy zemí Visegrádské čtyřky v krizi?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2013. 101 s. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce *Stranické systémy zemí Visegrádské čtyřky v krizi?* analyzuje stav stranických systémů v zemích střední Evropy s důrazem na nedávný volební a politický vývoj. Zaměřuje se na studium rozličných fenoménů, které zpomalují či přímo brání konsolidaci a krystalizaci kompetitivních stranických soustav. Důraz je kladen na výzkum pomocí kvalitativních ale i kvantitativních metod, zejména na komparativní metodu a aplikaci teoretického konceptu *business firm party*. Cílem práce je nejen zmapovat a identifikovat problematické procesy a jevy, které stranické soustavy vykazují, ale také strukturální klasifikace pomocí nejznámějších teoretických konceptů G. Sartoriho a J. Blondela.

Abstract

The master thesis *The party systems of the Visegrad group in crisis?* analyzes the condition of party systems in Central Europe, with emphasis on recent electoral and political developments. It focuses on the study of various phenomena that slow down or even prevent the consolidation and crystallization of competitive party systems. Emphasis is placed on research using qualitative as well as quantitative methods, especially the comparative method and application of the theoretical concept of *business firm party*. The aim is not only to map and identify problematic processes and phenomena that party systems show, but also on the structural classification of a famous G. Sartori and J. Blondel theoretical concepts.

Klíčová slova

Politické strany, stranické systémy, Česká republika, Polsko, Slovensko, Maďarsko

Keywords

Political parties, party systems, Czech Republic, Poland, Slovakia, Hungary

Rozsah práce: 150 488 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. května 2013

František Krupka

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Josefu Mlejnкови Ph.D. za vedení této práce, jeho cenné rady a připomínky a veškerý čas, který mi věnoval. Chtěl bych také velmi poděkovat svým přátelům za podporu, kterou mi poskytovali v průběhu celého studia a jejich bezbřehý optimismus. Děkuji všem múzám, které inspirují a zocelují.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Teze diplomové práce

na téma

Stranické systémy zemí Visegrádské čtyřky v krizi?

Jméno: František Krupka

Obor: Politologie

Semestr: LS 2012

Vedoucí: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

V Praze dne 15. května 2012

1. Úvodní část

a) Vymezení tématu

Stranickým systémům zemí Visegrádské čtyřky je v české odborné literatuře věnován značný prostor a danou problematiku můžeme směle zařadit mezi nemnoho kvalitně probádaných území naší politické vědy. Důvodů je samozřejmě několik. Přes množství národních specifik se jedná o státy vykazující podobné kulturní, politické a společenské rysy. Tím nejsilnějším společným poutem je však historická zkušenost Střední Evropy, do značné míry formovaná soupeřením dvou světů – germánského a ruského. O svou těžce vydobytou nezávislost po První světové válce záhy přišly v důsledku nástupu totalitních režimů, které na dlouhá desetiletí proměnily mapu Evropy. Po konci studené války se dané země symbolicky opět vrátily do Evropy a započali transformaci a cestu k demokracii. S obnovením politické plurality pak jde v ruku v ruce vznik politických stran, jako vrcholných představitelů politické participace a reprezentantek zájmů občanů.

Vznik a vývoj stranických systémů v zemích Visegrádu poskytl politologům hutný materiál ke zkoumání. Bylo možné pozorovat množství unikátních případů a jevů, se kterými jsme se doposud neseťkali. Pro mladé stranické systémy středoevropských států je typická neukončenost a otevřenost procesu vývoje. Po ideologické stránce můžeme v zemích střední Evropy identifikovat klasické spektrum politických stran, jak jej známe ze zemí s dlouholetou demokratickou zkušeností, ať už mluvíme o typech liberálních, konzervativních, křesťanskodemokratických či sociálně-demokratických stran a jiných.

Rokkanovu teorii konfliktních linií (cleveages) můžeme v případech postkomunistických zemí uplatnit velmi obtížně. Dlouhé roky v područí komunistické totalitní moci zapříčinily naprostou devastaci občanské společnosti a hluboké společenské a kulturní změny. Na staré konfliktní linie z meziválečných dob takřka nelze navázat. Nově vznikající strany tak prvotně deklarují svůj odmítavý postoj ke komunistickému režimu a tvoří se na linii komunismus-

antikomunismus. Většina dalších konfliktních linií pak vychází ze společensko-kulturních specifik daných států, např. silné pozice církve v Polsku (linie katolictví – sekularismus) či nacionalistického cítění v Maďarsku a Slovensku (linie nacionalismus – univerzalismus).

Politologická literatura vesměs předpokládala, že stranické systémy zemí bývalého sovětského bloku čeká postupná kontinuální konsolidace a jejich struktura bude podobná té v zemích západní Evropy. Problém, který v posledních letech vyvstal, je, že systémy stran západních demokracií vykazují množství krizových příznaků různé povahy, jako růst preferencí populistů a extrémistů, oslabování tradičních ideologických linií a fragmentarizace, neschopnost reagovat na projevy hospodářské krize, úbytek členské základny stran a další. Otázkou je, zda je tato „krize“ podobného charakteru jako v zemích Visegrádu. Pokud ano, dokazuje to, že stranické systémy v zemích střední Evropy jsou de facto stabilizované a musí čelit podobným problémům a výzvám. Pokud ne, znamená to naopak, že ke konsolidaci z nějakých důvodů stále ještě nedošlo a je zapotřebí tyto důvody identifikovat. Neexistuje žádný trvalý stav, proto je nutné analyzovat pohyb a směr, kterým se střední Evropa vydává.

Politické strany zažívají krizi a zřetelnou proměnu struktury a podoby. K erozi a polarizaci navíc dochází i v systémech donedávna považovaných za velmi stabilní – českém a maďarském. Jak již z názvu práce vyplývá, tématem bude analýza a komparace vnitřních a vnějších tlaků, změn a procesů působících na středoevropské systémy stran v posledních cca 5 letech. Daný časový horizont koliduje s propuknutím světové finanční krize, která minimálně zvnějšku formuje agendu a postoje politických stran. Téma pak bylo vybráno nejen z důvodů autorovy dlouhodobé orientace na politiku středoevropského prostoru, ale i snahy zacelit mezeru vzniklou nedostatkem studií mapujících danou problematiku za posledních několik let. Přínosem práce by mělo být prohloubení současné diskuze o směru, kterým se postkomunistické stranické systémy vydávají a jejich základních rysech.

Nedávný vývoj ukazuje nárůst nového typu politických stran. Tento typ stran má poměrně slabou organizační strukturu, členská základna je takřka zanedbatelná a neexistuje kmenová skupina voličů. Ideologicky lze tyto strany

možné zařadit jen velmi obtížně nebo vůbec, jelikož jejich ideově-politická identita se točí okolo několika málo témat, často protestního charakteru. Zpětná vazba k občanům je velmi slabá, už primárně nejde o zastupování zájmů určitého spektra voličů, ale úzké skupiny jednotlivců stojících v pozadí. Označit takovou stranu pak můžeme jako formaci na jedno použití či volby. Jistou podobnost vykazuje s typem tzv. kartelové strany, kterou představili Katz a Mair (1995), stejně jako nápadně připomíná tzv. business firm party, autorů Hopkin a Paolucci (1999).

V České republice je jasně patrný nárůst fragmetarizace stranického systému, prorůstání podnikatelsko-klientelistické sítě do nejvyšších sfér politiky a vznik nových menších stran, které můžeme díky jejich neprůhlednosti jen těžko typologicky zařadit. Vše je pak umocněno dlouhotrvajícím problematickým chováním a vzájemným působením politických stran. Touha po očistě a vymýcení korupce se stává politickým tématem č. 1 a osměluje množství rozličných sdružení a hnutí ke vstupu do politického prostoru, často uměle vytvořených, zastupujících neprůhlednou lobby a s nejasným finančním zázemím.

Podobný trend můžeme pozorovat v případech všech zkoumaných zemí. Na Slovensku můžeme stejně jako u nás identifikovat nebezpečné prorůstání finančních skupin do politiky, což bylo jednou z příčin pádu pravicové vlády Ivety Radičové. Stranický systém se zde stále vypořádává s nacionalisticko-populistickým dědictvím stran HZDS a SNS a hybridního politického systému 90. let a neustálou obměnou relevantních politických stran. Oproti fragmentované pravici má slovenská koncentrovaná levice nyní možnost jednobarevného vládnutí.

Na podobu maďarského systému stran má významný vliv specifický supersmíšený volební systém a jeho většinové účinky. Ten umožňuje vyvážení poměrně stabilních vlád a tvarování do podoby polarizovaného systému dvou bloků. Hlavním problémem je však rostoucí vliv radikálně nacionalistických postojů, populismu a iredentismu, které se po pádu komunismu dařilo tlumit. Tyto proudy pak stmeluje kontroverzní strana JOBBIK, výrazně úspěšná v posledních volbách. Existence nových protestních stran, *Lehet Más a Politika* (Politika může být jiná), není ani v Maďarsku výjimkou.

Polské politické strany se dlouhodobě potýkají s nízkou členskou základnou a slabou organizací. Jedním z důvodů značné nestability a proměnlivosti podoby stranického systému bylo donedávna volební inženýrství, které bylo chápáno jako nástroj k ovlivnění podoby polské politiky. Přestože se postupně daří snižovat fragmentaci, nadále zůstává přítomna silná polarizace systému, která se výrazně nesnížila ani vypadnutím populistů Sebeobraný a Ligy polských rodin. Dalším jasně patrným trendem je výrazné oslabování levicových subjektů. Specifická role katolické církve v polské politice je nově zpochybňována stranou Palikotovo hnutí, nečekaně úspěšnou při posledních volbách v roce 2011. Strana vznikla okolo bohatého podnikatele s alkoholem Janusze Palikota. Je obtížně ideologicky zařaditelná, spíše levicová a sekulární se silným apelem na ateisty, méně zbožné Poláky a homosexuály. Ostře se staví proti katolické církvi a její roli ve společenském a politickém životě. Sbírá hlasy našťvaných mladých voličů a také protestní hlasy nespokojenců s vládou Donalda Tuska.

b) Metody práce, její cíle a formulace otázek

Metodou, která dle mého názoru dokáže nejlépe analyzovat současný stav stranických systémů v zemích Visegrádu, dokáže zachytit jeho dynamiku a nastínit možný budoucí vývoj je komparativní případová studie. Cílem práce samozřejmě není detailní a vyčerpávající analýza stranických systémů zemí Visegrádu, to ani není v rozsahu diplomové práce možné. Lze však na tomto omezeném prostoru zachytit trendy, které stranické systémy vykazují a faktory, které narušují a ohrožují jejich postupnou konsolidaci a krizi politických stran, která se postupem času prohlubuje. Zjištění pak budou konfrontována s jevy, které pozorujeme v západoevropských systémech s cílem identifikovat společné prvky. Práce se také pokusí o kategorizaci stranických systémů dle nejznámějších typologií G. Sartoriho a J. Blondela.

Identifikace závislých a nezávislých proměnných a jejich operacionalizace by byla v tuto chvíli předčasná, budou proto zahrnuty až v teoretické části samotné diplomové práce. Uvedu jen některé zásadní ukazatele, dle kterých budu stav stranických systémů analyzovat: vnější – tedy vliv finanční krize a Evropské Unie;

vnitřní – polarizace, fragmentace, vznik stran nového typu, relevance stran, přítomnost antisystémových stran, přítomnost stran populistických, změna rétoriky a agendy, téma korupce a propojení politiky s neprůhledným kapitálem, ztráty členské základny, slábnutí úlohy ideologií, pády vlád a vnitrostranické krize, proměny stávajících relevantních stran a další.

Velmi důležitá pro uchopení problematiky bude kromě studia dostupné literatury i analýza stranických materiálů, programů, stanov, a prohlášení jejich čelních představitelů ale také volebních výsledků. I z důvodu absence ucelených studií mapujících nedávný a současný vývoj stranických systémů daných zemí, bude hlavním úkolem sběr dat a informací z médií a odborných článků.

Primární otázkou pak bude, zda krizové jevy ve středoevropských stranických systémech jsou projevem nedokončené konsolidace po pádu kominických režimů, či paradoxně důkazem jejich vyspělosti a politické ukotvenosti, neboť v nich můžeme pozorovat podobné krizové příznaky, jako v zavedených západoevropských systémech. Jaká je jejich současná struktura a lze je vůbec typologicky zařadit? Jak se odráží celková nespokojenost občanů? Klesá vliv politických stran jako nejvyšších reprezentantek zájmů voličů? Jakým způsobem působí na podobu stranických systému specifické sociokulturní aspekty? Má nový typ politických stran negativní dopad na systémovou konsolidaci? Zodpovězení těchto a dalších otázek je nutné k definování jasného trendu, který provázal uplynulé období a bude určovat směr i do budoucna.

2. Předpokládaná osnova práce

Úvod

1. Teoretické vymezení a ukotvení problematiky
2. Eroze a fragmentizace stranického systému v ČR
3. Proměny polského stranického systému.
4. Radikalismus politických stran v Maďarsku
5. Slovenské stranické otřesy a selhání

Závěr

3. Předběžný seznam literatury a zdrojů

1) Obecná politologická literatura

Cabada, Ladislav - Kubát, Michal. (2004). *Úvod do studia politické vědy*, Praha: Eurolex Bohemia.

Cabada Ladislav a kol. (2008). *Komparace politických systémů: nové demokracie střední a východní Evropy*; Praha: Oeconomica.

Drulák, Petr. (2008). *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál.

Strmiska, Maxmilián - Hloušek, Vít - Kopeček, Lubomír - Chytilík, Roman. (2005). *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.

Říchová, Blanka. (2002). *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.

2) Monografie

a) neperiodická literatura

Antoszewski, Andrzej. (2005). *Partie polityczne Europy Srodkowej i Wschodniej*. Poznaň – Wrocław: Wydawnictwo Forum Naukowe

Balík, Stanislav. (2007). *Parlamentní volby 2005-6 v zemích Visegrádské čtyřky*. Praha: CEVRO.

Balík, Stanislav - Havlík, Vlastimil. (2011). *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Brno: Masarykova univerzita.

Černocho, Filip. *Political parties and nationalism in Visegrad countries*. (2011). Brno: International Institute of Political Science of Masaryk University.

Duverger, Maurice. (1964). *Political Parties*. London.

Fiala, Petr a Strmiska Maxmilián. (1998). *Teorie politických stran*. Brno: Barrister&Principal.

Fiala, Petr – Herbut, Ryszard. (2003). *Středoevropské systémy politických stran*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

- Gunther, Richard – Montero, José Ramon – Linz, Juan. (2002). *Political parties*. New York: Oxford University Press.
- Gyárfášová, Oľga – Mesežnikov, Grigorij. (2011). *Visegrad elections 2010: domestic impact and European consequences*. Bratislava: Institute for Public Affairs.
- Hloušek, Vít - Kopeček, Lubomír. (2010). *Politické strany*. Praha: Grada Publishing.
- Hloušek, Vít - Kopeček, Lubomír. (2002). *Rudí a růžoví*. Brno: IIPS.
- Hloušek, Vít – Chytilík, Roman. (2007). *Parliamentary Elections and Party landscape in the Visegrád Group Countries*. Brno: CDK
- Kaplan, Karel. (2011). *Sociální demokracie po únoru 1948*. Brno: Doplněk.
- Katz, Richard. (1980). *A Theory of parties and Electoral Systems*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Katz, Richard – Crotty, William. (2006). *Handbook of party Politics*. London: Sage.
- Klíma, Michal. (1998). *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Kopeček, Lubomír. (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: CDK.
- Kopeček, Lubomír. (2006). *Demokracie, diktatura a politické stranictví na Slovensku*. Brno: CDK.
- Kubát, Michal. (2005). *Demokracie v Polsku – Politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: SLON.
- Kubát, Michal. (2003). *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*. Praha: Dokořán.
- Kunc, Jiří. (2000). *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: SLON.
- Lipset S. M., Rokkan S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments*, New York.
- Mair, Peter. (1997). *Party System Change*. Oxford: Clarendon Press.

Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: University Press

Novák, Miroslav. (1997). *Systémy politických stran*. Úvod do jejich srovnávacího studia, Praha: SLON.

Palombara J. L., Weiner M. (1966). *Political Parties and Political Development*, Princeton.

Sartori, Giovanni. (2005) *Strany a stranické systémy*. Brno: CDK.

Sartori, Giovanni. (2001) *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.

Szcerbiak, Aleks – Hanley, S. (2006). *Centre-Right Parties in Post-Communist East-Central Europe*. London – New York: Routledge.

Šedo, Jakub. (2007). *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: CDK.

Van Biezen, Ingrid. (2003). *Political Parties in New Democracies*. New York: Palgrave.

b) periodická literatura

Bale, T., Szcerbiak, Aleks. (2008). *Why there is no Christian Democracy in Poland – and why should we care?* Party politics, 14(4), 479-500

Egedy, G. (2009). *Political Conservatism in Post-Communist Hungary*. Problems of Post-Communism, 56(3), 42-53.

Hopkin, Jonathan – Paoluci, Caterina. (1999). *The business firm model of party organisation: cases from Spain and Italy*. European Journal of Political Research 35: 307 – 339.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2008). *Cleavages in the contemporary Czech and Slovak politics. Between persistence and chase*. East European Politics and Societies, 22(3), 518-52.

Ishiyama, John. (1999). *The Communist Successor Parties and Party organizational Development in Post-Communist Politics*. Political Research Quarterly, vol. 52, č. 1, s. 87-112.

Katz, Richard – Mair, Peter. (1995). *Changing Models of Party Organization and party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. Party Politics, roč. 1, č. 1, s. 5-28.

Kubát, Michal. (2007). *Teorie antisystémové strany*. Politologický časopis, 14(2), 110-123

Sartori, Giovanni. (2005). *Party Types, Organisation and Functions*. West European Politics, 28: 1, 5-32.

Szcerbiak, Aleks. (2008). *The Birth of a Bipolar Party System or a Referendum on a polarizing Government? The October 2007 Polish Parliamentary Election*. Journal of Communist Studies and Transition Politics, 24(3), 415-43.

3) Prameny a ostatní zdroje

<http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/ustava-slovenskej-republiky/> (ústava SR)

<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (Ústava ČR)

<http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf> (nová ústava Maďarska)

<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (ústava Polska)

4) Internetové zdroje

<http://www.strana-sas.sk/> (web strany SaS)

<http://www.kdh.sk/> (web strany KDH)

<http://www.sdku-ds.sk/> (web strany SDKU-DS)

<http://www.hzds.sk/> (web strany HZDS)

<http://www.strana-smer.sk/> (web strany SMĚR)

<http://www.zeleni.cz/> (web strany Zelení)

<http://www.kdu.cz/> (web strany KDU-ČSL)

<http://www.veciverejne.cz/> (web strany Věci Veřejné)

<http://www.kscm.cz/> (web strany KSČM)

<http://www.top09.cz/> (web strany TOP 09)

<http://www.ods.cz/> (web strany ODS)

<http://www.cssd.cz/> (web strany ČSSD)

<http://www.jobbik.com/> (web strany JOBBIK)

<http://www.mszp.hu/> (web strany MSZP)

<http://www.fidesz.hu/index.php?Rovat=10035> (web strany FIDESZ)

<http://www.platforma.org/pl/platforma/> (web strany PO)

<http://www.pis.org.pl/main.php> (web strany PiS)

<http://www.ruchpalikota.org.pl/> (web strany Palikotovo hnutí)

<http://www.psl.pl/> (web strany PSL)

<http://www.sld.org.pl/> (web strany SLD)

<http://volby.ihned.cz/c1-43670790-prebehnes-zaplatis-museli-podepsat-kandidati-veci-verejnych-je-to-ale-protiustavni>

<http://www.sme.sk/c/4170206/jeden-z-autorov-danovej-reformy-sulik-zaklada-novu-stranu.html>

<http://www.sme.sk/c/4346276/richard-sulik-rozbieha-stranu-sloboda-a-solidarita.html>

http://www.economist.com/node/16167828?story_id=16167828

http://www.economist.com/node/16159155?story_id=16159155

http://spectator.sme.sk/articles/view/44844/10/ordinary_people_and_independent_personalities_party_releases_its_election_slate.html

<http://www.ft.com/cms/s/0/681003bc-355a-11e1-84b900144feabdc0.html#ixzz1usb9s634>

http://www.economist.com/node/9833313?story_id=9833313

<http://www.egovmonitor.com/node/45100>

<http://esbalogh.typepad.com/hungarianspectrum/2011/12/the-end-of-the-independent-judiciary.html>

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15196795>

http://www.nytimes.com/2011/10/11/world/europe/polands-palikota-movement-signals-a-changing-society.html?_r=2

Obsah

ÚVOD	20
1. Metodologie a struktura práce	25
2. Teoretické vymezení a ukotvení problematiky (stran a stranických systémů)	31
3. Eroze a fragmentizace stranického systému v ČR?	39
3.1 <i>Stručný vývoj a současná podoba systému .....</i>	39
3.3 <i>Věci Veřejné – business firm party? .....</i>	46
3.4 <i>Teoretický rámec .....</i>	51
4. Slovenské stranické otřesy a selhání	53
4.1 <i>Stručný vývoj a současná podoba systému .....</i>	53
4.3 <i>Svoboda a Solidarita a komparace s českou stranou VV .....</i>	60
4.4 <i>Teoretický rámec .....</i>	64
5. Proměny polského stranického systému	66
5.1 <i>Stručný vývoj a současná podoba systému .....</i>	66
5.2 <i>Palikotovo hnutí .....</i>	72
5.3 <i>Teoretický rámec .....</i>	73
6. Radikalizace politických stran v Maďarsku	75
6.1 <i>Stručný vývoj a současná podoba systému .....</i>	75
6.2 <i>JOBBIK .....</i>	82
6.3 <i>Teoretický rámec .....</i>	84
ZÁVĚR.....	86
SUMMARY.....	93
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	94
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	96

Úvod

Politickým systémům zemí Visegrádské čtyřky je v české odborné literatuře věnován značný prostor a danou problematiku můžeme směle zařadit mezi nemnoho kvalitně probádaných území naší politické vědy. Více jak dvě dekády demokratického vývoje a minimálně šestery parlamentní volby v každém z případů nám poskytly dostatečný empirický materiál i pro výzkum stranických soustav.

Staleté soupeření germánského a ruského elementu o prostor střední Evropy, nejvíce formovalo vnější i vnitřní podobu tohoto regionu. O svou těžce vydobytou nezávislost po První světové válce střeoevropské národy záhy přišly v důsledku nástupu totalitních režimů, které na dlouhá desetiletí proměnily mapu Evropy. Po konci studené války, před více než dvaceti lety, se konaly první svobodné volby v zemích střední Evropy a dané země se symbolicky opět vrátily do Evropy a započaly cestu k demokracii.

Nejsilnějším společným poutem pro střední Evropu je komunistická totalitní zkušenost, a podobná startovní čára, ze které tyto země k demokracii startovaly, přestože tranzice byla poněkud odlišná. Přes množství národních specifik se jedná o státy vykazující podobné kulturní, politické a společenské rysy. Dohromady tvoří relativně homogenní množinu vhodnou ke komparaci.

V 90. letech přichází „boom“ zkoumání přechodů k demokracii a také s tím související obrovský vzestup zájmu o prostor středovýchodní Evropy. Region se od té chvíle stal objektem politologického zkoumání z mnoha hledisek. Jak tvrdí Michal Kubát [Kubát, 2003: 16]: *„Úspěšným svržením komunismu totiž proces přeměn zdaleka neskončil, ba naopak by se dalo říci, že teprve začal...Přechod k demokracii většina zemí středovýchodní Evropy zvládla. Proces konsolidace demokracie však zatím představuje pro mnohé z nich nadlidský úkol“*. Demokratická konsolidace probíhala někde poměrně rychle (Maďarsko, ČR, někde pomaleji (Polsko) a někde velmi bolestně (Slovensko). Slabá historická zkušenost s liberálně-demokratickým zřízením a politickým pluralismem (kromě Československa) byla velkým hendikepem pro všechny státy východního bloku. Hlavním úkolem všech východoevropských společností do budoucna nadále

zůstává změna myšlení a chování jednotlivců směrem k vyšší míře individuální politické participace.

Rychlý a náhlý kolaps komunistických zřízení znamenal nutnost konstruovat většinu demokratických institucí takřka na zelené louce. Nelze se samozřejmě v omezeném prostoru věnovat přechodům k demokracii v jednotlivých státech, přestože měly silný vliv na formování systému politického a stranického a do jisté míry je ovlivňují dodnes. S obnovením politické plurality pak jde v ruku v ruce vznik politických stran, jako vrcholných představitelk politické participace a reprezentantek zájmů občanů, jako svorníku mezi občany a politickými institucemi. Politické strany a hnutí pak vesměs hrají roli privilegovaných aktérů nejen v procesu tranzice ale především demokratizace a to i přes nepříliš příznivé podmínky pro jejich rozvoj. V každém z případů hrály nezastupitelnou roli první volby tzv. zakládající, které položily legitimační základ nejen novému zřízení ale také autonomním politickým stranám.

Vznik a vývoj stranických systémů v zemích Visegrádu poskytl politologům nevídané spektrum materiálů ke zkoumání. Ze dne na den bylo možné pozorovat množství unikátních případů a jevů, se kterými jsme se doposud nesetkali. Zkoumání postkomunistických systémů přináší s sebou určitá rizika a úskalí. Pro mladé stranické systémy středoevropských států je typická neukončenost a otevřenost procesu vývoje. Výrazná proměnlivost je průvodním znakem, který znemožňuje přijímat obecné a dlouhodobé závěry. Po ideologické stránce však můžeme v zemích střední Evropy identifikovat klasické spektrum politických stran, jak je známe ze zemí s dlouholetou demokratickou zkušeností, ať už mluvíme o typech liberálních, konzervativních, křesťanskodemokratických či sociálně-demokratických stran a jiných.

Dle mého názoru je jedním ze stupňů úplné demokratické konsolidace právě ukončení procesu krystalizace kompetitivního stranického systému. Stav a kondice stranického systému je jedním z nejdůležitějších ukazatelů kvality demokracie v zemi. Vliv politických stran na chod a správné fungování demokracie je o to vyšší v systémech parlamentních oproti systémům prezidentským či poloprezidentským.

Parlamentní systém se etabloval ve všech čtyřech zkoumaných zemích (s malou výhradou v případě Polska) a posledních 20 let naznačilo, že to byla správná volba.

Politologická literatura vesměs předpokládala, že stranické systémy zemí bývalého sovětského bloku čeká postupná kontinuální konsolidace a jejich struktura bude podobná té v zemích západní Evropy. Problém, který v posledních letech vyvstal je, že systémy stran západních demokracií vykazují množství krizových příznaků různé povahy, jako růst preferencí populistů a extrémistů, oslabování tradičních ideologických linií a stranické struktury, neschopnost reagovat na projevy hospodářské krize, úbytek členské základny stran a další. Otázkou je, zda je tato „krize“ podobného charakteru jako v zemích Visegrádu. Pokud ano dokazuje to, že stranické systémy v zemích střední Evropy jsou de facto stabilizované a musí čelit podobným problémům a výzvám. Pokud ne znamená to naopak, že ke konsolidaci z nějakých důvodů stále ještě nedošlo a je zapotřebí tyto důvody identifikovat.

K erozi a polarizaci navíc dochází i v systémech donedávna považovaných za velmi stabilní – českém a maďarském. Výrazná otevřenost se projevila i v posledních volbách v roce 2010/11 hlavně ve smyslu eliminace tradičních stran. Jak již z názvu práce vyplývá, tématem bude analýza a komparace vnitřních a vnějších tlaků, změn a procesů působících na středoevropské systémy stran v posledních cca 5 letech. Daný časový horizont koliduje s propuknutím světové finanční krize, která minimálně zvnějšku formuje agendu a program politických stran. Téma pak bylo vybráno nejen z důvodů autorovy dlouhodobé orientace na politiku středoevropského prostoru, ale i snahy zacetit mezeru vzniklou nedostatkem studií mapujících danou problematiku za posledních několik let. Přínosem práce by mělo být prohloubení současné diskuze o směru, kterým se postkomunistické stranické systémy vydávají a jejich základních rysech.

Politické strany obecně zažívají zřetelnou proměnu podoby. V prostředí už tak velmi oslabených a nedokonale vyvinutých organizačně-strukturních vazeb, jako jsou země Visegrádu, můžou být následky katastrofální. Nedávný vývoj navíc ukazuje na nárůst nového typu politických stran. Tento typ má mělkou organizační strukturu, členská základna je takřka zanedbatelná a neexistuje kmenová skupina voličů. Ideologicky lze tyto strany možné zařadit jen velmi obtížně nebo vůbec.

Zpětná vazba k občanům je velmi slabá, už totiž primárně nejde o zastupování zájmů určitého spektra voličů, ale úzké skupiny jednotlivců stojících v pozadí. Jistou podobnost vykazuje s typem tzv. *kartelové strany*, kterou představili autoři Richard Katz a Peter Mair (1995), mnohem více však připomíná tzv. *business firm party* autorů Hopkin a Paolucci (1999). Jejich teoretický přístup představím ve druhé kapitole.

V České republice je jasně patrný nárůst fragmentarizace stranického systému, prorůstání podnikatelsko-klientelistické sítě do nejvyšších sfér politiky a vznik nových stran, které můžeme díky jejich neprůhlednosti jen těžko typologicky zařadit. Vše je pak umocněno dlouhotrvajícím problematickým chováním a vzájemným působením politických stran. Touha po očištění a vymýcení korupce a klientelismu se stává politickým tématem číslo jedna a osměluje množství rozličných sdružení a hnutí ke vstupu do politického prostoru, často uměle vytvořených, zastupujících neprůhlednou lobby a s nejasným finančním zázemím.

Podobný trend můžeme pozorovat v případech všech zkoumaných zemí. Na Slovensku můžeme stejně jako u nás identifikovat nebezpečné prorůstání finančních skupin do politiky, což bylo jednou z příčin pádu pravicové vlády Ivety Radičové. Stranický systém se pomalu vypořádává s nacionalisticko-populistickým dědictvím stran HZDS a SNS a hybridního politického systému 90. let (Mečiarismu), avšak trpí neustálou obměnou relevantních politických stran. Oproti fragmentované pravici má slovenská koncentrovaná levice nyní možnost jednobarevného vládnutí.

Na podobu maďarského systému stran má významný vliv specifický supersmíšený volební systém a jeho většinové účinky. Ten umožňuje vyváření poměrně stabilních vlád a tvarování do podoby polarizovaného systému dvou bloků. Hlavním problémem je však rostoucí vliv radikálně nacionalistických postojů, populismu a iredentismu, které se po pádu komunismu dařilo tlumit. Tyto proudy pak stmeluje kontroverzní strana JOBBIK výrazně úspěšná v posledních volbách.

Stranický systém Polské republiky je výzkumným rájem pro politology. Dynamika změn, které v něm probíhají je ze zemí Visegrádu patrně nejsilnější, což

ve výsledku násobí analytické těžkosti. Pro správné pochopení reálií Polska je klíčové brát ohled na množství specifík a kulturních prvků, které dotváří politické prostředí. Polské politické strany se dlouhodobě potýkají s nízkou členskou základnou a mělkou organizací. Jedním z důvodů značné nestability a proměnlivosti podoby stranického systému bylo donedávna volební inženýrství, které bylo chápáno jako nástroj k ovlivnění podoby polské politiky. Přestože se postupně daří snižovat fragmentaci, nadále zůstává přítomna silná polarizace systému, která se výrazně nesnížila ani vypadnutím populistů Sebeobraný a Ligy polských rodin. Dalším jasně patrným trendem je výrazné oslabování levicových subjektů. Specifická role katolické církve v polské politice je nově zpochybňována stranou Palikotovo hnutí, nečekaně úspěšnou při posledních volbách v roce 2011. Strana se ostře staví proti katolické církvi a její roli ve společenském a politickém životě. Sbírá hlasy našťvaných mladých voličů a také protestní hlasy nespokojenců s vládou Donalda Tuska.

Cílem práce samozřejmě není detailní a vyčerpávající analýza stranických systémů zemí Visegrádu, to ani není v rozsahu diplomové práce možné. Lze však na tomto omezeném prostoru zachytit trendy, které stranické systémy vykazují a faktory, které narušují a ohrožují jejich postupnou konsolidaci a krizi politických stran, která se postupem času prohlubuje. Zaměříme se na systém jako celek, na jeho fungování, ale také na strukturu nových politických stran a roli jakou v daném systému hrají. Komparací stranických soustav zemí Visegrádu mezi sebou zjistíme, který systém zažívá největší otřesy a problémy a je pomyslně nejvíce vzdálen od konsolidace. Spíše než vytvářet spěšné generalizace o Visegrádském regionu bude lepší zvolit přístup induktivní.

Oproti původnímu projektu došlo k několika změnám. Především jsem přidal další kapitolu s názvem „Metodologie a struktura práce“ zejména z důvodů lepší přehlednosti a oddělení od úvodu. Logicky se mi zdálo vhodnější pro danou problematiku vyčlenit speciální kapitolu. Další méně podstatnou změnou pak byla změna slova „radikalismus“ v názvu kapitoly o Maďarsku na „radikalizace“.

1. Metodologie a struktura práce

Komparativní analýza umožní získat ucelený pohled na systémové fungování a odhalit společné či odlišné prvky. Kvalitativnímu výzkumu jde ze své podstaty o porozumění určitého fenoménu v jeho daném kulturním a historickém prostředí, v jeho jedinečnosti. Bude tedy nutné zohlednit co nejširší kontext daných případů – sociální, politický a historický atd. a vytvořit komplexní obraz daného zkoumaného jevu. Pro detailní analýzu současného stavu stranických systémů v zemích Visegrádu a zachycení jeho dynamiky jsem proto volil komparativní studii.

Kubát [Kubát, 2003: 12] v tomto ohledu zmiňuje tři nejdůležitější typy komparativních studií: 1) analýza jednoho systému (single-country study); 2) analýza velmi podobných systémů (most similar system comparison) a 3) analýza velmi rozdílných systémů (most different-system comparison). Naším metodologickým účelům nejlépe poslouží model číslo dvě. Nebudu tedy používat specifickou komparativní metodu (např. Millovy metody), zaměřím se pouze na korelaci mezi závislými a nezávislými proměnnými.

Michal Kubát ve své knize Postkomunismus a demokracie připomíná 4 největší nebezpečí pro nové demokracie, dle polského badatele Jerzy J. Wiatra [Kubát, 2003: 19]: 1) ekonomická nestabilita, 2) etnické konflikty; 3) politická nestabilita; 4) politický autoritarismus. Ekonomická nestabilita je hned na prvním místě. Nelze přímo kauzálně dovozovat, že pozorované jevy mají co dočinění s ekonomickou krizí, máme však jedinečnou možnost v těchto laboratorních podmínkách, které jsou si celoevropsky velmi podobné, studovat jak se v nich tyto mladé systémy chovají. Nabízí nám situaci, která sice ještě nekončí, ale je ve své podstatě unikátní, zvláštní a neopakovatelná. Zřetelně můžeme pozorovat, že ekonomická labilita způsobená finanční krizí, způsobuje značnou frustraci občanů. Dochází k prohlubování sociálních rozdílů a většímu zatěžování nejnižších tříd. Etnické konflikty mohou hrát roli v případě Slovenska a Maďarska, ale pouze omezenou. Politická stabilita úzce souvisí s autoritarismem, který jeden ze zkoumaných případů vykazuje.

Vážným problémem je vzrůstající nezájem a apatie vůči politickému prostředí jako celku. Nemáme však dosud žádnou alternativu, jak politické strany v demokratických systémech nahradit. Alternativy se neobjevují, přesto se hlasy požadující politické strany radikálně modifikovat, ozývají. Na rozdíl od přijmutí zásad právního státu je proces přijímání politických elit občany dosud bolestný a vykazuje řadu deficitů.

Špatné ekonomické vyhlídky ale i třeba média a jejich prezentace problémů spoluvytváří socio-politický obraz společnosti. O roli médií v liberálních demokraciích hovořil již G. Sartori v knize „*Srovnávací ústavní inženýrství*“ [Sartori 2011: 149], kdy dochází k vyprazdňování a zprimitivnění politiky, jelikož média už nejsou pouze přenašečem informací ale také jejich spoluvůrcem. Sartori hovoří o tzv. videopolitice a videodemokracii [Sartori 2011: 154]. Rozčarování a znechucení politikou samozřejmě není žádnou novinkou a těžko bychom jí mohli považovat za nějakou měřitelnou proměnnou. Samotné odmítání politiky a sílcí „antipolitismus“ Sartori přičítá negativismu, vlivu médií a rozkladu ideologického pojiva. Avšak hlavně korupci, kterou Sartori chápe ve dvou smyslech [Sartori 2011: 151] – 1) jako politiky či státní úředníky, kteří jsou „kupování“ pro něco nebo proti něčemu; 2) a politiky, kteří získávají peníze na svou kariéru nepřijatelným způsobem

Problematiku demokratické konsolidace a s tím související konsolidaci stranicko-politickou teoreticky rozpracovali autoři Wolfgang Merkel a Samuel Huntington. Ačkoliv se konsolidací (dále například Adam Przeworski) zabývala řada autorů, jejich východiska jsou často rozdílná stejně jako závěry a proto je obtížné, jak už to v sociálních vědách bývá, přijmout nějakou jednotnou a koherentní definici demokratické konsolidace. Podle Merkela je politický systém pozitivně konsolidován pouze v okamžiku, kdy elity uznávají stávající systém jako jedinou možnou alternativu a občané přijmou demokratické návyky a chování společně s hodnotovým systémem a přesvědčením o legitimitě demokratického vládnutí [Merkel 2008: 12]. Plně stabilní a legitimní demokracie pak musí prokázat znaky institucionální a reprezentativní konsolidace stejně jako stabilizaci a rozvoj občanské společnosti, politické kultury a demokratických způsobů chování [Merkel 2008: 12].

Reprezentativní stabilizace podle Merkelova přístupu znamená ve své podstatě schopnost systému teritoriální a funkční reprezentace zájmů, tedy jinými slovy schopnost vygenerovat spektrum politických stran a zájmových skupin¹ [Merkel 2008: 14]. Nastavení reprezentativní konsolidace ovlivňuje, jak hluboká bude konsolidace institucionální a zároveň určuje pozitivní či negativní charakter a podoby demokratického chování. Konsolidace politické kultury a občanství (citizenship)² je posledním stupněm demokraticko-politické stabilizace a také jediným stupněm, který vyžaduje pro svůj plný rozvoj dlouhodobý časový úsek, řádově několika generací³ [Merkel 2008: 14].

Samuel Huntington přistupuje k problematice podobným způsobem, avšak více obsírněji a obecněji. Kromě odstranění pozůstatků starého režimu a důsledné civilní kontroly ozbrojených složek je posilování demokratické politické kultury pro něj klíčovým jevem, přičemž jako pivotální uvádí souvislost mezi efektivností demokratického zřízení a jeho legitimitou a důvěrou v něj [Huntington 2008: 249]. Kombinace nízké efektivity a nízké legitimacy může být pro nově vzniklé režimy zničující [Huntington 2008: 249]. Legitimitu demokratického režimu zajišťují svobodné a pluralitní volby, jedná se o tzv. procedurální legitimitu [Huntington, 2008: 249]. Huntington ale upozorňuje na důležitý rozdíl, který panuje mezi občanskou podporou pro danou vládu a pro samotnou demokracii a nelze ho směřovat [Huntington 2008: 252].

Rozčarování občanů z demokratického vládnutí a pokles očekávání považuje Huntington překvapivě za pozitivní jev, jelikož tím dojde k nalezení limitů, které každé politické zřízení má a občané postupně rozeznají, že ony „chyby“ tkví v lidském faktoru než strukturálním [Huntington 2008: 253]. „*Demokracie se zkonsolidují, jakmile se lidé poučí, že demokracie je řešením tyranie – a nic dalšího automaticky neřeší*“ [Huntington 2008: 253]. Momentem konsolidace nejen stranického systému je dle Huntingtona institucionalizace

---

¹ Dle Merkelova výzkumu má nejsilnější reprezentativní konsolidaci Maďarsko, následované ČR Polskem a jako posledním Slovenskem [Merkel 2008: 14].

² Merkel uvádí, že zdaleka nejrozvinutější politickou kulturu má Česká republika a Maďarsko, o něco hůře pak je na tom Polsko se Slovenskem [Merkel 2008: 14].

³ Merkel uvádí příklady Německa, Japonska a Itálie; kde si politicko-kulturní stabilizace vyžádala několik desetiletí [Merkel 2008: 14].

chování v oblasti vládní alternace [Huntington 2008: 257]. Jinými slovy předání moci a změna vlády po volbách musí proběhnout hladce a podle předem daného klíče. Přesvědčení politických elit o demokracii a nepodryvání jejích základů je stejně důležité jako schopnost konsenzu a spolupráce.

Dle mého názoru je konsolidace postupný proces, který ústí k institucionální stabilizaci systému a nabytí legitimacy. Z hlediska stabilizace by tak měl stranický systém být v čase ustálen, měly by v něm fungovat regulační a samočisticí mechanismy, neměl by obsahovat relevantní antisystémové strany a zejména by politické strany měly mít jistou úroveň organizační struktury, členské základny a ideologické koherence. Politické strany by primárně měly uznávat nastavená pravidla hry a řešit konflikty vždy ve vymezených demokratických mantinelech. Legitimita pak v minimalistickém přístupu znamená důvěru občanů v daný systém a politické strany, přičemž subjekty se navzájem uznávají jako legitimní aktéři volebního boje⁴ (bez zatížení minulosti) a nezpochybňují vítězství protivníka. Pokud občané danému systému z různého důvodu nevěří, nerozumí mu, nechápou mechanismy, strany nejsou schopny uspokojit poptávku voličů a členská základna se zmenšuje, legitimita systému je podkopávána.

Nezávislé proměnné budou ty jevy, které vstupují do stranických systémů a stran a snaží se de facto konsolidaci narušit. Nezávislé proměnné budou tedy ve své podstatě negativní, neboť zabraňují konsolidaci. Vysvětlit a doložit kauzální vztah proměnných bude dalším z úkolů, přestože je to možné dovést pouze nedokonale a hypoteticky.

Fenomén konsolidace stranických soustav leží v jádru mého výzkumu. Primární otázkou pak bude, zda krizové jevy ve středoevropských stranických systémech jsou projevem nedokončené konsolidace po pádu kominických režimů, či paradoxně důkazem jejich vyspělosti a politické ukotvenosti, neboť v nich můžeme pozorovat podobné krizové příznaky jako v zavedených západoevropských systémech. Jaká je jejich současná struktura a lze je vůbec typologicky zařadit? Klesá vliv politických stran jako nejvyšších reprezentantek zájmů voličů? Jakým způsobem působí na podobu stranického systému specifické

---

⁴ Viz polský případ

sociokulturní aspekty? Má nový typ politických stran negativní dopad na systémovou konsolidaci? Zodpovězení těchto a dalších otázek je nutné k definování jasného trendu, který provázel uplynulé období a bude určovat směr i do budoucna. Moje hypotéza tedy zní: předpokládám, že parametry a jevy, které identifikuji ve stranických systémech zemí Visegrádu se nebudou významně lišit od parametrů systémů západoevropských, což ve svém důsledku bude znamenat, že proces konsolidace stranických systémů zemí Visegrádu spěje ke zdárnému ukončení a jedná se pouze o normální projevy stranické soutěže.

Velmi důležitá pro uchopení problematiky bude kromě studia dostupné literatury i analýza stranických materiálů, programů, stanov, prohlášení jejich čelních představitelů a také volebních výsledků tedy vesměs primárních zdrojů a pramenů. I z důvodu absence ucelených studií mapujících nedávný a současný vývoj stranických systémů daných zemí bude hlavním úkolem sběr dat a informací z médií a odborných článků. Při takovémto rozsahu práce bude samozřejmě velmi obtížné vyhledat a použít všechny zdroje. Komparativní metody obecně jsou vysoce náročné na zdroje a prameny a proto je možné, že k objevení dalších zdrojů dojde až v průběhu samotného výzkumu.

Problematika politických stran v regionu Visegrádu je v literatuře poměrně dobře zmapována, přestože je zde jasně patrná absence výzkumu vývoje posledních 5-6 let. Čemu se však především tuzemští politologové vyhýbají (ať už záměrně či nikoliv), je výzkum systémový a strukturální. Až na několik světlých výjimek (Pšeja, Strmiska) se autoři nepokouší o typologické zařazení stranických systémů jako celku a spíše se orientují na analýzu jeho jednotlivých částí.

Co se týče struktury mé diplomové práce, v prvních kapitolách jsem se zaměřil na metodologické a teoretické pojetí celé problematiky stranických systémů a stran ve středoevropském prostoru. V dalších kapitolách pak dojde k analýze situace v jednotlivých státech (ČR, SR, Polsko a Maďarsko) a to následujícím způsobem. Po velmi stručném chronologickém nastínění historického vývoje a základní charakteristice bude následovat kvantitativní a kvalitativní analýza současného stavu a odhalení specifických jevů pro ten systém. V závěru

každé kapitoly se pak pokusím o základního zařazení stranického systému dle Blondelovy a Sartoriho typologie.

2. Teoretické vymezení a ukotvení problematiky (stran a stranických systémů)

Politické strany jsou nejdůležitějšími aktéry politického života v demokraciích. Pomocí voleb se hledá většinová vůle, která by odrážela momentální požadavky společnosti a vytváří kabinet. Pro lepší pochopení problematiky politických stran a jejich systémů bude následovat krátká teoretická exkurze a po-té představení konceptů, které užiji ve své diplomové práci.

Hlavními funkčními úkoly politických stran jsou agregace, artikulace a reprezentace zájmů voličů. Přestože většina lidí má nějakou představu co to politická strana je, formulace jednotné a univerzální definice politické strany je pro politologii prozatím neřešitelný úkol. Každý z významných „politologických velikanů“ často přichází se svou vlastní definicí politické strany, do které zahrnuje faktory pro něj (výzkumníka) důležité a také důležité pro daný historický, sociální a politický kontext. Jednoduše řečeno, jinak budeme chápat politickou stranu my a jinak jedinec na konci 19. století. Definice se tak tvoří nejen v čase ale i v podobě autora. Známý český politolog Miroslav Novák [Novák 1997: 23] definuje politickou stranu jako: „*trvalou organizaci, uspořádanou od celostátní až k místní úrovni, která se ve jménu určitého ideologického programu snaží sama nebo v rámci koalice dobýt a vykonávat moc, a za tím účelem vyhledává lidovou podporu*“. Hlavním cílem organizace je uspět ve volbách.

Základní způsob jak rozdělovat politické strany je následující – 1) dle struktury a organizace; 2) či dle ideologické orientace. Pro zkoumání politických stran ve střední Evropě mnoho tuzemských autorů⁵ užívá tzv. typologii stranických rodin (či ideologických táborů)⁶, která je odvozena z jejich ideologického profilu. Při konceptualizaci stranických systémů akcentují spíše než organizačně-strukturální rovinu, rovinu ideově-politickou. Dle mého názoru je takovýto postup v české politologii velmi oblíbený a často užívaný.⁷ Ve svém výzkumu se pokusím o

---

⁵ Namátkou autoři Vít Hloušek, Petr Fiala, Lubomír Kopeček a další

⁶ Teoretický systém tzv. stranických rodin vytvořených Klaus von Beyme v roce 1985 a upravil je pro potřeby zkoumání stran v bývalém východním bloku v roce 1994.

⁷ Příkladem budiž velmi kvalitní nedávno vydaná publikace brněnských autorů Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka „*Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*“

rámcové ideologické rozřazení politických stran, ale spíše než o detailní ideovou konceptualizaci se pokusím poukázat na oslabování role ideologie nově vzniklých politických stran, ke kterému viditelně dochází. Jednoduše řečeno nás bude zajímat, do jaké míry nově vzniklé politické strany ve střední Evropě opravdu naplňují alespoň rámcově deklarovanou ideologii a do jaké míry se jedná jen o povrchní „přihlášení se“ k určitému typu za účelem oslovení určitého spektra voličů. Ideologická koherence však může v jejich případě absentovat zcela.

Jak říká český politolog Lubomír Kopeček [Kopeček 2007: 12-13], přístup stranických rodin sebou nese značná úskalí, neboť pro některé strany není ideologické vymezení důležité a raději volí cestu „zdravého rozumu“ při postoji k určité problematice. Díky své krátké existenci nemusí ve stranách vůbec k přijetí ideologií dojít a ty navíc ve středoevropském prostředí nabývají poněkud odlišných kontur, než jak jsme zvyklí z prostředí západoevropského.

Organizačně-strukturní a historické rozdělení PS je velmi dobře známé, proto myslím není potřeba se jím detailněji zabírat. Provedu tak pouze zběžný přehled čtyřech základních typů/modelů stranické organizace. Historicky se především měnila struktura strany jako takové, měnil se postoj k elektorátu a význam členstva a měnila se pozice stranického vedení.

1) *Elitní strana* je prvním historickým typem politické strany, který existoval především v 19. století, kdy volební právo požívala jen úzká vrstva/skupina obyvatel. Jednalo se o strany-kluby elit (aristokracie, majetková buržoazie atd.) s velmi rozvolněnou strukturou a bez masového členství.

2) *Masová strana* je druhým ideálním historickým typem, který přišel na řadu v době, kdy se rozšiřovalo volební právo a svůj tak hlas mohly vyjádřit ve volbách i nižší vrstvy obyvatel. V této době přichází na scénu především strany křesťansko-demokratického a sociálnědemokratického/socialistického typu. Tyto strany, původně stojící mimo parlament, měly mnohem propracovanější organizační strukturu a především aktivní masovou členskou základnu spojenou se

schopností tuto základnu velmi efektivně mobilizovat (i s pomocí odborů, zájmových uskupení, družstev, klubů atd.).⁸

3) *Catch-all* strany jsou dalším typem politických stran, které se začínají prosazovat ve 2. polovině 20 století. Koncept této „univerzální politické strany“ představil německý politolog Otto Kirchheimer. Jejich primárním cílem, jak konečně vyplývá z jejich názvu, je oslovit co nejširší spektrum elektorátu. Tyto strany se pak zbavují částí svých ideologií, především následkem otupění tradičních třídních rozporů ve společnosti a individualizace občanů, ve snaze integrovat voličstvo pro volební úspěch [Klíma 1998: 45-46]. Z tohoto pohledu pak strana částečně plní funkci firmy nabízející svůj produkt na politickém trhu [Klíma 1998: 46-47]. Individuální či masové členství ve straně nehraje už zdaleka tak významnou roli jako v případě strany masové.

4) Posledním politologicky uznávaným typem politické strany je tzv. *Strana kartelová*. Tu představili P. Mair a R. Katz. Pro strany kartelu je charakteristické ještě větší rozvolňování organizační struktury a de facto zánik masové členské základny a úzkého propojení členstva se stranou [Klíma 1998: 58]. S tím jak je upozaďován vliv členské základny, stoupá vliv stranických špiček. Strana je nově financována ze státních příspěvků a nepotřebuje se spoléhat na příspěvky členů a dochází k jejímu svázání se státem [Klíma 1998: 58].

5) Pátým typem, který zařadím do výše zmíněné typologie je tzv. *Business firm party* [Hopkin, Paolucci 1999: 307]. Tento typ dle mého názoru dokáže velmi dobře postihnout rysy nově vznikajících stran ve středoevropském prostoru. Tzv. business firm party je koncept autorů Jonathana Hopkinse a Cateriny Paolucci, kteří provedli analýzu nového typu politických stran, který se objevil v západní Evropě respektive v systémech, které byly v procesu přechodu k demokracii (Španělsko) anebo zažívaly silné otřesy politického systému a jeho celkovou reinstalaci (Itálie). Daný koncept autoři představili na dvou stranách – španělské UCD a italské Forza Italia.

---

⁸ Velmi zajímavý poznatek přináší z mého hlediska Kunc [Kunc 2000, s. 171], když říká, že původní snahou sociálních demokratů (respektive masových stran) bylo vytvořit nový paralelní stát („*kontrastát*“), zkonstruovat paralelní státní struktury ve své straně.

Business firm party se pak vyznačuje několika rysy [Hopkin, Paolucci 1999: 310; 332-335]:

1) Významná redukce ideologické role – deideologizace a tím i ztráta omezení, které ideologie mají. Silná inklinace politických názorů a programů stran k momentálnímu výsledku názorových průzkumů obyvatelstva. Politika se dělá s cílem co nejvíce vyhovět přáním většiny (politický marketing). S tím souvisí i přílišné lpění na vnějších mediálních a marketingových expertízách, jejichž závěry a výsledky pak de facto tvoří politiku a program strany. Ideologie jako taková pak není pouze omezena, ale de facto úplně opuštěna.

2) Oslabení vazeb na jádro elektorátu (či absence jakéhokoliv členstva) a zpětně ztráta vlivu členstva na chod strany (což ve svém důsledku zapříčiňuje neschopnost strany přežít období krize či volební neúspěchy). Absence loajálního voličského jádra pak způsobuje, že je strana závislá pouze na momentálním voličském rozpoložení (rozpoložení „konzumentů“) při volbách a nemůže se spolehnout na stabilní podporu. Neúspěch ve volbách může mít na takovéto strany katastrofální následky – nefunkčnost či dokonce rozpad.

3) Centralizace moci okolo stranických lídrů, absence byrokratizované vnitřní struktury a slabá institucionalizace strany (což samozřejmě zvyšuje pravděpodobnost vnitřního konfliktu a úspěch strany pak až příliš závisí na úspěších a leadershipu svých předáků).

Rozvoj masově komunikačních nástrojů je jednou z příčin, díky které mohou tyto strany snadněji mobilizovat svou podporu a programové pozice lze snadno upravovat náladám ve společnosti. Takovýto výsledný produkt je pak nabízen ve volbách podle tržní logiky obchodních firem a je zde patrná náchylnost k reprezentaci partikulárních podnikatelských zájmů. Aplikace modelu „*business firm party*“ v praxi pak může mít velmi destruktivní účinky. Problém by nastal, kdyby podobný model politické strany převážil. Takovéto strany pak svou existencí a ze své podstaty, podkopávají stabilitu celého systému, ačkoliv to není jejich cílem.

Fenomén negativního vlivu slabé institucionalizace politických stran na stranický systém rozpracoval už Angelo Panebianco (1988) ve své práci „*Political*

parties: Organisation and power“, nazval jí „*volebně-profesionální strana*“. Ten došel ve svém výzkumu k závěru, že slabá institucionalizace/strukturovanost, přílišná deideologizace a minimální voličská vazba těchto politických stran vede ve svém důsledku k častějším a silnějším politickým otřesům a krizím [Hopkin, Paolucci 1999: 308]. Neukotvené strany tak mohou způsobovat další politické krize právě ze své povahy, jelikož se neobrací na určité voličstvo a postrádají identitu a provázanost se sociálním spektrem [Hopkin, Paolucci 1999: 309].

Samozřejmě se jedná o ideální typ a strany tak se k němu více či méně blíží či vzdalují. Organizační nestálost politických stran však může mít dalekosáhlé důsledky nejen pro samotný stranický systém ale dokonce pro celé politické nastavení. Tento typ rozměňování totiž má negativní důsledky na stabilizaci jako takovou. Tato „*nestrukturovanost*“ politických stran se objevuje více v demokraciích nově vzniklých, dostatečně nekonsolidovaných, i z důvodů často velmi slabé občanské společnosti.

Co se týče organizační struktury politických stran v zemích východního bloku, přišli se svými koncepcemi autoři Petr Kopecký (1995) a Herbert Kitschelt (1995). Kopecký tvrdí [Kopecký 1995: 517], že struktura stran bude⁹: „*formace s volným napojením na elektorát, ve kterých bude hrát členství relativně malou roli a naopak dominantní bude pozice stranických lídrů*“. ¹⁰ Herbert Kitschelt pak přišel s koncepcí tří ideálních typů stran, které se vyvinou v nově vzniklých demokraciích [Kitschelt 1995: 449-450]: 1) Charismatická (skupina lidí okolo silného lídra); 2) Klientelistická (založené na vztahu klient-patron); 3) Programová (s jasným programem a cíly)

Michal Kubát na druhou stranu tvrdí [Kubát 2003: 74], že v případě střední Evropy nemusí být stranická nestabilita a nízké zakotvení stran nutně znakem nestability demokracie, jelikož podmínky vzniku politických stran a jejich vývoje byly značně odlišné od situace v západoevropských systémech. Politické strany ve

---

⁹ Pozn. překlad autora

¹⁰ Po letech vlády jedné strany je logicky členská základna stran slabá, stejně jako členská loajalita. Společnost (často apolitická) se pak má spíše než s ideologií ztotožňovat se silným lídrem. Vidíme, že Kopecký měl pravdu tak napůl.

valné většině případů vznikaly až po pádu komunismu v roce 1989 a často bez návaznosti na předešlé meziválečné uskupení.

Co je to vlastně stranický systém? „*Stranický systém je na jedné straně konfigurací politických stran v rámci politického systému, na straně druhé souborem vzájemných vztahů mezi politickými stranami a schémat chování, která jsou v důsledku mezistranické rivality determinované především bojem o hlasy voličů, a v případě většího počtu stran nutností hledání eventuálních partnerů připravených účastnit se procesu formování vládních koalic.*“ [Cabada, Kubát 2004: 244]. Z výše uvedené charakteristiky vyplývá, že při studiu stranických systémů nám nejde pouze o analýzu jednotlivých jeho součástí (politických stran) ale především o studium interakcí mezi nimi.

Snaha typologizovat stranické systémy nově vzniklých demokracií samozřejmě není jednoduchá záležitost a je otázka jak dlouho tedy máme čekat, než budeme moci plně aplikovat teoretické koncepty na stranické systémy středovýchodní Evropy. Dvě dekády od svržení komunistických režimů jsou stranické systémy zemí Visegrádu přeci jen do určité míry vykrystalizované, a proto by mělo být snazší teorie aplikovat. Typologie stranických systémů, stvořených v minulém století byly především ušité na míru západoevropským systémům, kde se předpokládala určitá míra stability, kontinuity a politické kultury. Pokus o jejich aplikaci bezpochyby otestuje platnost teorií, které byly primárně tvořeny pro jiné prostředí.

Sartoriho typologie stranických soustav představuje v politologii nejznámější a nejužívanější koncept. Přes všechny výhrady, které k ní můžeme mít, se udržela nejdéle. Koneckonců jeho přístup rozpracovalo mnoho tuzemských autorů a jeho kniha „*Strany a stranické systémy*“ byla přeložena do češtiny. Sartori zavádí pojem „relevantní strana“, který nám umožní odlišit strany, které mají vliv na daný systém a které nikoliv. Tzv. relevantní strana pak musí mít buď „koaliční potenciál“ nebo „vyděračský potenciál“. Jen zběžně uvedu rozdělení systémů dle počtu stran a ideologické vzdálenosti – 1) jedné strany; 2) hegemonné strany 3) predominantní strany; 4) dvou stran; 5) omezený pluralismus (umírněný multipartismus; 3-5 relevantních stran); 6) polarizovaný pluralismus (extrémní

multipartismus; 5-8 relevantních stran); 7) atomizovaný. V případě střední Evropy nás bude zajímat systém č. 5. Ten se vyznačuje působením 3-5 relevantních stran, panuje v něm ideologická umírněnost, má dostředivé a bipolární tendence [Klíma, 1998: 173]. Čím více jsou strany od sebe ideologicky vzdáleny, tím více je systém polarizován a fragmentován [Klíma 1998: 170].

Klasifikační rozdělení Jeana Blondela¹¹ je následující [Klíma 1998: 178]: 1) Dvoustranický systém; 2) Systém dvou a půlté strany s malou středovou stranou; 3) Systém dvou a půlté strany s malou levicovou stranou; 4) Vícestranický systém s dominantní stranou na levici (pravice rozdělená); 5) Vícestranický systém s dominantní stranou na pravici (levice rozdělená); 6) Vícestranický systém bez dominantní strany.

Systém dvoustranický se vyznačuje ziskem více než 90% hlasů ve volbách pro dvě strany. Systémy č. 2 a 3 pak mají tuto hodnotu sniženou – 75-80%. Vícestranický systém dominantní stranou znamená dlouhodobé zisky nad 40% hlasů pro vítěze. A poslední systém bez dominantní strany pak značí podobné zisky pro tři a více politických stran [Klíma 1998: 161-162]. Co se týče stability a institucionalizace stranického systému, Blondel odkazuje na slova autorů Rose a Munro: „*stabilní stranický systém je kompletně institucionalizován, pokud se v něm nachází ekvilibrium mezi nabídkou a poptávkou, stejné strany soutěží ve volbách a voličská volatilita je nízká*“ [Blondel 2007: 38]. Situaci ve východní Evropě tak Blondel charakterizuje jako *strukturální disekvilibrium* [Blondel 2007: 38], kdy dochází ke svobodné soutěži, avšak výkyvy ve voličské podpoře jsou masivní.

Pomocným ukazatelem v mém výzkumu budou data získaná pomocí výpočtu indexu efektivního počtu stran a indexu parlamentní fragmentace. *Index*

---

¹¹ Jean Blondel uvádí [Blondel 2007; s. 28], že výzkum stranických systémů východní Evropy je možné relevantně provádět až po třech volebních cyklech. Výsledky prvních zakládajících voleb ve východní Evropě označuje souhrnně termínem „*limited pluralisms*“, ve smyslu velmi nízkého počtu stran, které se v těchto volbách dostali do parlamentu z důvodů masivního úspěchu překlenujících všelidových hnutí. Druhé volby pak nesou označení „*oversized pluralism*“, kdy dochází k rozštěpení těchto hnutí a výraznému zmnožení politických aktérů v parlamentech. Třetí volby pak nesou souhrnné označení „*stable pluralism*“ kdy dochází k započetí ustálení stranických systémů.

*parlamentní fragmentace (index of party system fractionalization)*¹² měří fragmentaci (roztříštěnost) stranického systému v parlamentu [Lebeda 2008: 37]. Pohybuje se v intervalu 0-1, čím více se jeho hodnota blíží k nule, tím méně je systém fragmentován a naopak čím více se jeho hodnota přibližuje k jedničce, tím více je stranický systém v parlamentu roztříštěn. Index se vypočítává pomocí následujícího vzorce, kdy s_i je podíl mandátů jednotlivých stran získaných v parlamentu:

$$F = 1 - \sum s_i^2$$

Laakso- Taageperin index efektivního počtu stran (effective number of parties) [Novák 1996: 412-413] vychází z podobného principu jako výše zmíněný index. Pohybuje se v intervalu 1- nekonečno a s jeho pomocí zjišťujeme počet stran, které jsou v daném stranickém systému a jakou váhu v něm mají. Měří velikost stranického systému, tedy kolik stran se do něj vejde. Čím je hodnota indexu vyšší, tím více stran hraje ve stranickém systému důležitou roli. Vzorec je indexu je:

$$N = 1 / \sum s_i^2$$

---

¹² Existuje ještě index volební fragmentace, který se vypočítá pomocí podílu hlasů (nikoliv sněmovních mandátů jako v případě indexu parlamentní fragmentace) získaných ve volbách.

3. Eroze a fragmentizace stranického systému v ČR?

3.1 Stručný vývoj a současná podoba systému

Stranický systém můžeme velmi stručně charakterizovat jako „*souhrn jednotek a jejich interakcí, jež mají určité stabilizované a předvídatelné vzorce (chování, pozn. autor)*“ [Pšeja 2005: 142]. Pokud bychom z pohledu nezaujatého diváka měli posoudit z dlouhodobého hlediska českou stranickou soustavu, jevila by se nám zřejmě jako nejstrukturovanější a nejstabilnější ze všech zemí Visegrádu. Od počátku 90. let až do voleb 2010 byla podoba parlamentu ČR velmi stabilní. Trvalé bylo zastoupení čtveřice „tradičních“ stran a potom jeden či více nových subjektů, které vyplňovaly velmi proměnlivý politický střed.¹³ K čemu však nedošlo, je stabilizace interakcí mezi politickými stranami. Vládní alternace se značnými obtížemi probíhala ve formátu střídání středopravých a středolevých vlád. Během dosavadních sedmi voleb do poslanecké sněmovny došlo k nastavení základních mantinelů v systému, což nám umožňuje provést důslednou analýzu.

Stranická soustava se formovala v 1. polovině 90. let, kdy se rozpadlo na antikomunismu založené politické hnutí Občanské Fórum, vítěz prvních svobodných voleb z roku 1990 a hlavní aktér přechodu k demokracii. Z hnutí se vyčlenilo několik subjektů, zejména dodnes přeživší liberálně-konzervativní ODS. V návaznosti na bohatou historii vzniká a zaujímá pozice v pomyslném politickém středu KDU-ČSL, jako konzervativní křesťanská strana. Zpočátku roztržitá levice pak postupem času nabízí dva hlavní subjekty, Komunistickou stranu Čech a Moravy a zejména ČSSD, která se etabluje jako nejsilnější levicová politická strana po příchodu Miloše Zemana do jejího čela.

Pozoruhodným fenoménem roku 1996 byla konsolidace české levice v podobě dvou stran KSČM a ČSSD a to i vzhledem k problematické minulosti české levice obecně a řady nepříznivých podmínek [Pšeja 2005: 82]. Naopak se

---

¹³ V českém stranickém systému najdeme celou škálu typů stran dle vzniku. Máme tu pohrobka komunistické strany, dále subjekty které navazovaly na tradici ještě z let před 1. Světovou válkou (KDU-ČSL; ČSSD) a pak strany vzniklé v průběhu transformačního procesu (ODS) či strany úplně nové.

v příštích letech tříští pravá část politického spektra, která trvá dodnes. Volby v roce 1996 znamenaly významný předěl minimálně ve smyslu jasné profilace stran na pravo-levé ose (póly ODS a ČSSD) a konstituování pólů systému. Od této chvíle můžeme začít aplikovat určité vzorce a koncepty pro výzkum stranického systému. Pavel Pšeja stav v roce 1996 popisuje takto: [Pšeja 2005: 110] „V roce 1996 tedy stranický systém České republiky dospěl do stavu, kdy měl všechny předpoklady k tomu, aby byla dovršena jeho základní stabilizace a aby vstoupil do fáze, pro niž jsou místo změn v počtu a charakteru subjektů typické posuny v poměru jejich sil“

Roli nejsilnějších subjektů na politické scéně přebírají ODS a ČSSD, které se střídají ve vládnutí spolu s menšími středo-pravými subjekty, především s KDU-ČSL jako stranou s vysokým koaličním potenciálem a pružnou a pragmatickou ideologií. Do budoucna je tedy položen jeden z hlavních vzorců koaličního chování. První zásadní štěpení přichází v roce 1998, kdy se z ODS vyčleňuje nová strana Unie Svobody.¹⁴ V samotné ODS pak dochází ke změnám stranické rétoriky, přestože neo-liberální akcent zůstává. Volby v roce 1998 znamenají definitivní stvrzení silné pozice ODS a ČSSD v systému a bohužel s sebou také přinášejí první vážnou krizi modelu koaličního chování. Dochází totiž k uzavření pseudo-velké koalice (či menšinové vlády s kontraktovanou podporou) dvou nejsilnějších stran, což do budoucna trvale poškodí křehké koaliční vazby mezi stranami. Už totiž nepůjde jenom o to „nevládnout s komunisty“ ale také „nedopustit společnou vládu ODS a ČSSD“. Vypadnutí radikální pravice v podobě SPR-RSČ dále snížilo polarizaci.

Ať byl rok 1996 jakýmsi prvním stabilizačním záchranným bodem, volby v roce 2006 se mohly zdát jako rokem konsolidace. Volby v roce 2006 přinesly sice volební pat, ale měly jeden podstatný výsledek: dvě nejsilnější strany dokázaly získat přes 67% hlasů, čímž došlo k opětovnému resetování bipolárních tendencí konstituujících se v 90. letech.

Specifická je situace na levé části politického spektra, která si od 90. let drží svou neměnnost v podobě dvou stran – ČSSD a KSČM. Hlavní problém spočívá

---

¹⁴ Po tzv. Sarajevském atentátu a sérii kauz upozorňující na podivné praktiky ve financování ODS.

v tom, že ačkoliv ČSSD je moderním stranou sociálně demokratického typu, která navazuje na kořeny již z dob Rakouska-Uherska, KSČM je oproti jiným zemím Visegrádu jedinou nereformovanou¹⁵ stranou s marxistickým ideologickým základem¹⁶, což jí ve své podstaty automaticky řadí mezi strany na pokraji antisystémovosti.¹⁷ Antisystémová strana, jak už z názvu vyplývá, požaduje úplnou změnu daného politického uspořádání a neuznává legitimitu uspořádání současného. O neslučitelnosti marxistického učení a liberálně-demokratického zřízení myslím není nutné pochybovat. Ačkoliv se KSČM zaklíná svou demokratičností, neboť ve stanovách se dočteme: *KSČM se aktivně účastní politického života společnosti a usiluje o její demokratický, sociálně spravedlivý vývoj. Respektuje otevřený a rovnoprávný dialog a demokratickou pluralitu...*¹⁸ rozdíl mezi oficiální a neoficiální linií může být v praktické politice propastný.

Pokud detailněji analyzujeme oficiální stranické dokumenty či vystupování jejich vysokých představitelů na veřejnosti, je na druhou stranu obtížné KSČM shledat jako antisystémovou, neboť explicitně neusiluje o svržení stávajícího demokratického uspořádání, přestože rétoricky balancuje na hraně. Z proklamovaných cílů strany nevymizela snaha překonat kapitalismus a nahradit ho reformovaným historicky poučeným typem socialismu, stejně jako zpochybňování soukromého vlastnictví a s tím spojené tužby sociálního inženýrství.¹⁹ Cesta k socialismu však má být nenásilnou a „demokratickou, cestou svobodné volby většiny“²⁰, neboť „se socialismem je neslučitelný jakýkoli sociální, národnostní, náboženský či jiný útlak a porušování lidských práv“²¹. V preambuli volebního

---

¹⁵ Přestože zejména na počátku 90. let se o to křídlo reformistů vedené předsedou Jiřím Svobodou pokoušelo. Vítězství však v tomto zápase připadlo ryzímu dogmatickému stalinistovi Miroslavu Grebeníčkovvi, který byl v letech 1993-2005 předsedou strany.

¹⁶ Viz stanovy KSČM: *II. Programový cíl a charakter strany*; dostupné z <<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>> (9. 1. 2013)

¹⁷ Komunisté jsou české specifikum, jelikož takto dlouhodobě antisystémová strana v ostatních zemích Visegrádu nefiguruje.

¹⁸ Viz stanovy KSČM: *IX. KSČM v pluralitním politickém systému* dostupné z <<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>> (9. 1. 2013)

¹⁹ *Důležité dokumenty k minulosti: Deklarace o socialismu*; dostupné z <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40629/deklarace-o-socialismu>> (9. 1. 2013)

²⁰ tamtéž

²¹ *Důležité dokumenty k minulosti: Ke spekulacím ohledně obhajoby stalinismu*; dostupné z <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40625/ke-spekulacim-o-udajne-obhajobe-stalinismu>> (9. 1. 2013)

programu z roku 2006 se můžeme dočíst: „*Dlouhodobá orientace KSČM na systémovou změnu k socialismu demokratickou cestou je nemyslitelná bez trvalé kritické distance ode všeho, co znamenalo zneužití moci a deformaci socialistických myšlenek*“.²² V centru leží důraz na vyvarování se chyb z minulosti, důraz na poctivou práci, rovnost a solidaritu. Explicitně je pak odmítnuto pokračování stalinistické cesty.

Znovuobnovení debaty o zapojení KSČM do politického dění je tématem posledních let. Případné sblížení obou levicových stran pořád brzdí výše zmíněná ideologická propast, která nezmizí dokud se KSČM plně nezřekne svého názvu a problematické ideologické vazby. Její současná ostrakizace a izolovanost však může být prolomena na parlamentní úrovni, pokud by došlo k vítězství ČSSD a volebnímu patu. Na úrovni komunální existují strany, které nemají problém jít do koalice s komunistickými kandidáty. Na krajské úrovni došlo k onomu „prolomení“ v posledních krajských volbách v říjnu 2012, kdy se stala KSČM koaličním partnerem hned v 10 krajích. A ve dvou krajích dokonce komunisté zvítězili absolutně.

S přihlédnutím k tradičně silné podpoře voličů pro KSČM v parlamentních volbách (často okolo 10-12% zisku hlasů) a tím pádem nezanedbatelné úloze strany v parlamentu je dříve či později velmi pravděpodobné její vystoupení z izolace a vstup do koaliční vlády či nepřímo jako podpora vlády menšinové.²³ Její silná pozice v parlamentu z ní dělá stranu relevantní se silným vyděračským potenciálem schopnou blokovat případně občasně paralyzovat fungování sněmovny. Pro pochopení souvislostí českého stranického systému je nutné si uvědomit, že jedním z důvodů nestability českých vlád a velké náchylnosti ke koaličním krizím přispívá fakt, že většina 101 křesel v parlamentu se nehledá mezi 200 poslanci, nýbrž mezi cca 160-170, čímž je blokován celý stranický systém. Jinými slovy KSČM výrazně zužuje manévrovací prostor pro alternaci středopravých a středolevých koalic. Jeden z klíčů ke konsolidaci politického systému v ČR tak leží v samotné existenci KSČM.

---

²² *Volební program KSČM do PS ČR 2006 – 2010*, dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> (20. 2. 2013)

²³ Ostatně podobnou zkušenost KSČM už má z let 2005-06 při podpoře vlády Jiřího Paroubka.

Kvantitativní empirické ukazatele nám přiblíží dlouhodobé trendy a dynamiku vývoje ve stranických systémech. Využijeme výše zmíněné indexy fragmentace, efektivního počtu stran, míru koncentrace v systému a index soutěživosti stranického systému.

Tabulka č. 1 – Index fragmentace a české parlamentní volby

Volby	Index fragmentace
1990	0,55 (ČNR)
1992	0,79 (ČNR)
1996	0,76
1998	0,73
2002	0,72
2006	0,68
2010	0,78

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://www.volby.cz/>

Tabulka č. 2 – Efektivní počet stran a české parlamentní volby

Volby	Efektivní počet stran
1990	1,82 (ČNR)
1992	4,82 (ČNR)
1996	4,15
1998	3,71
2002	3,67
2006	3,09
2010	4,51

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://www.volby.cz/>

Tabulka č.3 – Volební zisky dvou nejsilnějších českých stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Volby	Zisk hlasů (v %)	Zisk mandátů (v %)	Počet stran, které získaly zastoupení
1990	62,74 (ČNR)	75	4
1992	43,78 (ČNR)	55	8
1996	56,06	65	6
1998	60,05	68	5
2002	54,67	64	4
2006	67,7	78	5
2010	42,3	54,5	5

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://www.volby.cz/>

Tabulka č. 4 - Index of competitiveness²⁴ (index soutěživosti českého stranického systému)

1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
0,27	0,47	0,89	0,86	0,81	0,91	0,92

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://www.volby.cz/>

Trend pomalé koncentrace a překonávání fragmentace českého stranického systému, který vrcholil v roce 2006 byl v roce 2010 významně narušen. Výrazný nárůst je patrný jak u indexu efektivního počtu stran, tak u indexu fragmentace. Všechny měřitelné ukazatele nám vykazují hodnoty zpětného tříštění stranického systému a to dokonce ke stavu v roce 1992, přestože nedošlo ke zmnožení parlamentních aktérů. V potaz musíme brát i fakt, že propadlo rekordních 18,85 % hlasů (což v absolutních číslech znamená necelý jeden milion hlasů), jelikož tři malé strany volební práh nepřekročily velmi těsně. Troufnu si tvrdit, že v případě jejich zastoupení by vypadala empirická data hrozivěji než dnes. Ve světle těchto faktů musíme prohlásit, že české volby v roce 2010 byly významným mezníkem pro vývoj stranického systému.

Struktura aktérů doznala po volbách 2010 velkých změn (jedná se o nejvýraznější obměnu od voleb 1996), neboť došlo k vypadnutí lidovců a Zelených a nástupu dvou nových stran TOP 09 a VV, které doposud nedosáhly na parlamentní zastoupení. Vstup nových formací a vypadnutí těch starých indikuje silnou otevřenost stranické soutěže v ČR a také značnou míru volatility a strukturální nestability [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 21].

Nebojím se proto výsledek voleb z roku 2010 označit za vývojový otřes přerušující dosavadní bipartistickou kontinuitu, a to přestože systém zůstal ve formátu nedokonalého omezeného pluralismu a nedošlo ke zvýšení počtu relevantních aktérů. Na druhou stranu však došlo k dramatickému oslabení volební síly pro dvě největší strany ODS a ČSSD a to o více než 25% hlasů oproti volbám 2006. Obě největší strany nejen nedokázaly mobilizovat svůj elektorát, ale navíc

²⁴ Index of competitiveness, neboli Index soutěživosti systému se vypočítává jako podíl absolutního počtu odevzdaných hlasů druhé nejúspěšnější straně ku straně vítězné. Index se pohybuje v intervalu od 0-1, kdy číslo jedna znamená dokonalou soutěž stran a nula znamená dokonale nesoutěživý systém. Index převzat z [Hloušek, Chytilík 2007, s. 140].

výrazně propadly i ve snaze oslovit voliče středového tábora. Tento znatelný výkyv ve volební podpoře nebyl však jediným projevem zvýšené voličské volatility. Dosavadní neotřesitelná pozice pilířů na obou pólech stranického spektra byla silně zpochybněna nástupem TOP 09, respektive pozicí SPOZ a KSČM.

Nově vzniklá strana SPOZ sice nepřekročila volební práh, avšak dokázala odčerpat necelých 5% „levicových“ hlasů, které by jinak téměř jistě získala ČSSD. Plány sociálnědemokratického lídra Jiřího Paroubka na premiérské křeslo tak zhatil paradoxně ideově velmi blízký Miloš Zeman a strana, kterou zaštituje. Úspěšná kandidatura Miloše Zemana v přímých prezidentských volbách může znamenat nejen další posilování SPOZ, která bude jeho prostřednictvím tzv. více na očích, ale také potenciální problém pro ČSSD potažmo levici obecně. Sociální demokraté se museli na levém pólu dosud vymezovat pouze vůči ultra levicové KSČM a nový konkurent s prezidentem v zádech bude zatěžkávací zkouškou jejich stranické pevnosti a ideové koherence podobně jako je TOP09 „nebezpečím“ pro ODS.

Fragmentace levice ještě není parlamentně stvrzena, fragmentace pravice však ano. Dvojkolejné rozdělení pravice na volebně silnější ODS a slabší TOP 09 může evokovat návrat k situaci v 90. letech, kdy ODS bojovala o hlasy s malou pravicovou ODA. Opětovné rozdělení pravice znamená potenciální budoucí problém zejména pro ODS, jelikož ta má v posledních letech problémy jasně definovat svou ideologii, udržet vnitrostranickou koherenci a rekrutovat nové politické elity a lídry. TOP 09 je politický projekt Miroslava Kalouska, vzniknuvší odtržením části KDU-ČSL v důsledku vnitrostranické krize v průběhu roku 2009. Do čela strany se podařilo získat velmi populárního politika Karla Schwarzenberga, který měl zajistit její „volitelnost“. Vodička dodává [Vodička, Cabada 2011: 327], že za vznikem strany stojí především lobbistické a podnikatelské zájmy, jmenovitě podnikatel Richard Háva a lobbista Michal Kuzmiak. Ideologický profil strany je konzervativní s velmi liberálním přístupem, co se týče ekonomického hospodaření. V mnoha bodech se ideově překrývá s ODS, což z ní dělá jak přirozeného koaličního partnera, tak nebezpečného soka v předvolebním klání.

Současný stav českého stranického systému tedy nezadává moc důvodů k oslavám. Poslední volby z roku 2010 narušily tradiční dominantní postavení ODS na pravém pólu stranického spektra a na její místo se dere její dosud menší koaliční

partner TOP 09. Trojkolejné rozdělení levice se zdá být do budoucna velmi pravděpodobné vzhledem k nástupu SPOZ po zvolení Miloše Zemana prezidentem a s ohledem na poslední výsledky parlamentních voleb. Středový pól není dnes, po vypadnutí KDU-ČSL²⁵, institucionálně obsazen, což je jeden z důvodů nemožnosti dlouhodobě najít alternativní vzorce koaličního chování. S největší pravděpodobností tak bude i v následujících volbách obsazen novou kvaziliberální stranou s trvanlivostí na jedno volební období bez voličského zázemí či pevné vertikální vnitrostranické struktury. Bohužel je však středový pól pro stranický systém České republiky klíčový, jelikož sama pravice ani samotná levice nedokáže bez něj sestavit funkční vládu a proto na něm leží tíha celého systému. Dá se očekávat, že po příštích řádných parlamentních dojde k dalšímu rozdrobení a systémové fragmentaci, kterou započaly volby poslední. Vyloučené tedy není ani zmnožení relevantních aktérů i s ohledem na pětinu hlasů, které v roce 2010 propadly.

Korupce a klientelismus, které jsou tak silně vnímány občany České republiky, budou nadále osmělovat různé uskupení či jedince ke vstupu na scénu díky svému masivnímu mobilizačnímu potenciálu. Problémem takovýchto pokusů o „očistu“ politiky v ČR bývá, že jsou vedeny shora nikoliv zdola. Jinými slovy v jejich pozadí často stojí bohatí podnikatelé s neprůhlednými vazbami a zájmy, jejichž politické představy se často míjí s demokratickou a systémovou praxí. Vytváření podnikatelských stran je navíc velmi nebezpečná cesta, kterou by se český stranický systém vydávat neměl. Příkladem za všechny mohou být nová hnutí stvořená Andrejem Babišem „ANO 2011“ či Tomio Okamura „Úsvit“ a především pak fenomén voleb 2010 strana Věci Veřejné, jejíž analýza bude rozpracována na následujících stránkách.

3. 3 Věci Veřejné – *business firm party*?

Druhou formací, která pronikla do parlamentu jsou Věci veřejné (dále jen VV).²⁶ Vznik strany se datuje do roku 2001 v Praze, výraznějšího úspěchu dosáhla

---

²⁵ Její místo „jazýčku na vahách“ [Pšeja 2005, s. 112]

²⁶ V kapitole věnované Slovenskému stranickému systému provedu komparaci věci Veřejných se slovenskou SaS.

při volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 se ziskem 2,5% hlasů [Vodička, Cabada 2011: 287]. Zde byla situace v podobě lídra podobná jako u TOP 09, jelikož se do jejího čela postavila známá a populární osobnost novinář Radek John a to v červnu 2009. Radek John se záhy stal jedním z nejpopulárnějších lídrů napříč všemi politickými stranami v České republice. Provázání s podnikatelskou sférou je v případě Věcí Veřejných očividné. Nejčastěji skloňovaná jména jsou Zdeněk Bakala, Tomáš Hrdlička, Roman Janoušek a samozřejmě neformální lídr Vít Bárta [Vodička, Cabada 2011: 329]. Za zmínku stojí citát na adresu VV: „*Stále více se ukazuje, že politickou stranu lze vyrobit takřikajíc v laboratorních podmínkách*“ [Vodička, Cabada 2011: 329].

Z ideologického hlediska strana do voleb 2010 nenabízela výrazně hmatatelný program, na kterém by mohla vyprofilovat ideové základy. Věci veřejné se stavěly do pozice strany hájící prvky přímé demokracie a jejich zavedení do politické praxe v České republice bylo primárním cílem.²⁷ Kromě touhy po hlubším zapojení občanů do politického života země se strana odmítla ideologicky profilovat jako levicová či pravicová ve snaze přistupovat k problémům věcně a pragmaticky.²⁸ Tento přístup se dá aplikovat na nejnižší komunální úrovni avšak nikoliv na centrální úrovni, kdy drtivá většina rozhodnutí nemá jedno jediné správné řešení a je třeba přijmout určité konzistentní ideové prizma. Vysoká politika je soubojem ideologií, které svá řešení považují za správné. Program²⁹ VV se jeví spíše jako slepenec nápadů a líbivých populistických hesel, která však nejsou detailně propracovaná a propočítaná a jejich možná aplikace do praxe je diskutabilní.

Dalšími body programu³⁰ byla populisticky zneužitá témata jako boj s korupcí (boj s politickými dinosaury), zavedení prvků přímé demokracie (široký systém referend, přímá volba vysokých představitelů), změna volebního systému, snížení státního zadlužení atd., která jsou všeobecně voliči vnímána pozitivně. Zběsilá snaha se v pozdějším období ve vládní koalici, se profilovat liberálně, či

---

²⁷ *Věci veřejné: O nás; dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/o-nas.html>>* (12. 1. 2013)

²⁸ *Věci veřejné: O nás; dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/o-nas.html>>* (12. 1. 2013)

²⁹ *Politický program Věci Veřejných; dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/politicky-program.html>>* (12. 1. 2013)

³⁰ *Politický program Věci Veřejných; dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/politicky-program.html>>* (12. 1. 2013)

spíše jako opozice proti tvrdým pravicovým reformám se jevila poněkud úsměvně. Složitě lze ideově zařadit stranu, když samotná strana toho není schopná a ani politický program nám neposkytne mnoho vodítek. Zůstala tak spíše v zamlženém středu, na půli cesty.

Téma korupce se nakonec ukázalo jako strategicky dostatečně silný mobilizátor volební podpory pro Věci Veřejné a při pohledu na výsledky mezinárodního srovnávání není divu. Česká republika se podle indexu vnímání korupce, který každoročně sestavuje organizace Transparency International, dlouhodobě pohybuje až v šesté desítkce zemí světa na stejné úrovni jako např. Namibie, Kuba či Jordánsko.³¹ Kromě Slovenska jsou všechny naše sousední země v žebříčku výše. České republice je vytýkána neschopnost přijmout zákony o financování politických stran či zákon upravující profesionalizaci státní správy a jiné.

Graf znázorňuje data získaná z průzkumu agentury CVVM z března 2013.³² 1049 respondentů odpovídalo na otázky, jak moc je podle nich rozšířená korupce a braní úplatku mezi veřejnými činiteli a institucemi. 73% respondentů odpovědělo, že do korupce je zapletena většina či téměř všichni veřejní činitelé. Jako nejvíce zkorumpované instituce jsou občany ČR dle daného průzkumu viděny politické strany, ministerstva a centrální úřady, stavební a krajské úřady, zdravotnictví, policie a soudy.

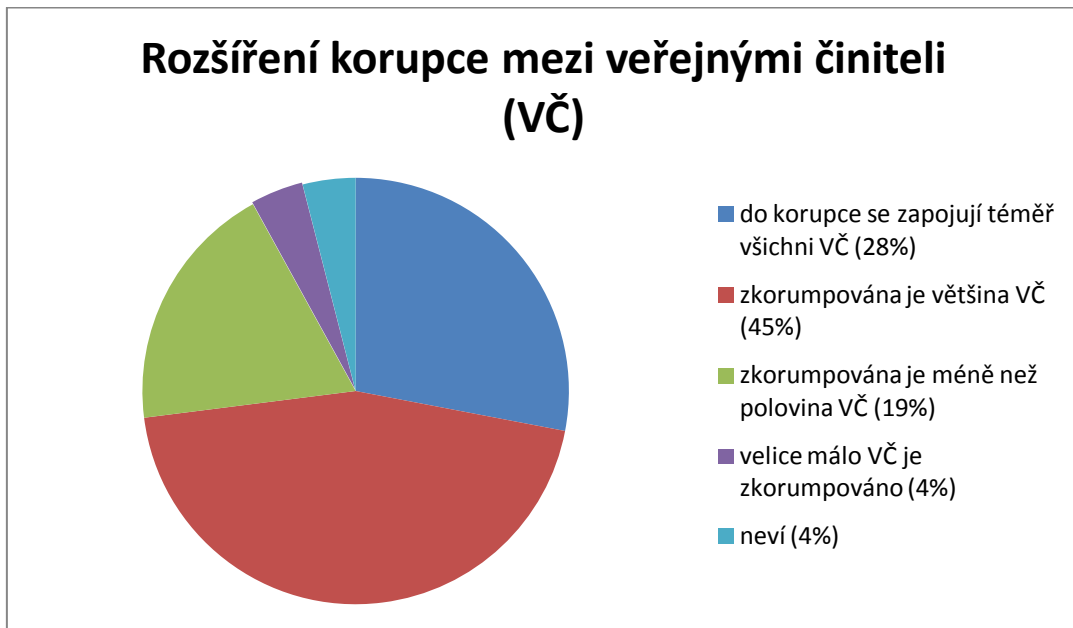
---

³¹ *Transparency International: Hodnocení České republiky v indexu vnímání korupce*; dostupné z <<http://www.transparency.cz/hodnoceni-ceske-republiky-indexu-vnimani-korupce-cpi-2012-od/>> (20. 4 . 2013)

³² *Průzkum CVVM na otázky Názor na rozšířenost a míru korupce u veřejných činitelů a institucí – březen 2013*; dostupné z <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7001/f3/po130425.pdf> (20. 4 . 2013)

Graf č.1 Vnímání rozšíření korupce mezi veřejnými činiteli v České republice

Zdroj: Data z průzkumu agentury CVVM, zpracování autor.

Všichni kandidáti Věcí Veřejných museli před volbami podepsat smlouvu, která je zavazovala hlasovat vždy podle rozhodnutí stranického vedení pod hrozbou několikamilionové pokuty [Vodička, Cabada 2011: 329]. Tento akt samozřejmě odporuje nejen ústavě ČR, ale také navozuje situaci, kterou známe ze stranického systému 1. republiky, kdy mandáty (stejně jako dnes) ačkoliv volné byly pomocí podobných stranických nařízení považovány za vázané a patřící dané politické straně nikoliv jednotlivci.

Výrazná vnitrostranická krize postihla stranu na jaře 2011 v souvislosti s kauzou financování poslanců VV, kteří byli údajně upláćeni. K tomu přibýly další kauzy ohledně neprůhledného financování celé strany, podivných darů před volbami a problematického napojení strany na bezpečnostní agenturu ABL, z jejíž řad pocházelo několik ministrů a řada ministerských úředníků. Obrázky z médií připomínaly výjevy z nějakého absurdního dramatu, kdy strana která postaví svůj politický program na boji s korupcí je s ní takto provázána. Kauza upláćení poslanců VV vedením strany vyústila ve vleklou vnitrostranickou (a vládní) krizi s následným rozštěpením strany. Odchodem části poslanců VV je založena nová strana LIDEM, kolem dosavadní místopředsdkyně VV Karolíny Peake a pokračuje v koalici místo VV.

Pokusím se o aplikaci teoretického modelu business firm party na stranu Věci veřejné. Redukce ideologické úlohy je jasně patrným prvkem spolu s nadměrným užitím politického marketingu, jelikož volič sám o sobě je chápán jako konzument zboží, které je mu nabízeno. Snaha se nějak profilovat a přijmout alespoň základní ideové rysy přichází až ve chvíli, kdy je strana členkou vládní koalice. Zásadní byla pro stranu osoba lídra v podobě známé a populární tváře Radka Johna, který se stal typickým příkladem personalizace v politice jako charismatický a důvěryhodný předseda. Radek John mohl díky svému kreditu, schopnosti vystupovat v médiích a rétorickou výbavou přikrýt stranické nedostatky. Opravdovým lídrem však byl podnikatel Vít Bárta, přes kterého měla bezpečnostní agentura ABL přístup do nejvyšších pater politiky. Bárta jako úspěšný podnikatel chápal politiku především jako byznys a možnost pro další ekonomickou a vlivovou expanzi, jako potenciální prostor dalších zisků. Zajímavostí je, že strana nebyla založena nově, avšak byla převzata existující organizace.

V případě VV nelze ani relevantně hovořit o vazbě na elektorát. Členská základna se v případě strany Věci Veřejné dá úspěšně počítat na stovky členů. Údaje z tisku hovoří na jaře roku 2013 o pouze 843 členech.³³ Daný úbytek můžeme přičítat nejen samotnému rozštěpení strany, ale také velmi nejasné a autoritativní politice centra. Strana podnikatelského typu z principu nepotřebuje širokou členskou základnu, neboť většinu jejích nákladů pokrývají podnikatelské aktivity jejích zakladatelů/šéfů. Nejinak tomu bylo i v případě VV a napojení na ABL.

Dle stanov je strana VV relativně uzavřená, neboť co se týče členství existuje zde velmi složitá procedura přijetí, která sestává z několikaměsíční procedury „čekatelství“, kdy je žadatel přísně posuzován a následně pokud splní řadu podmínek přijat do strany.³⁴ Což na jednu stranu zamezuje průnik „černých duší“ do strany, ale na druhou stranu to marginalizuje vliv členů na centrální politiku strany a tu ponechává v maximální míře v rukách úzkého grémia. Při sérii

---

³³ *ODS ztratila tři tisíce členů. Babiš láká více než Peake*; dostupné z <http://zpravy.idnes.cz/ods-ztratila-tri-tisice-clenu-babis-laka-vice-nez-peake-ppw-/domaci.aspx?c=A130506_153744_domaci_hv> (8. 1. 2013)

³⁴ Navíc je zde možnost „poločlenství“ tzv. věčkaři.

kauz s VV mimo jiné vyšlo najevo, že strana byla silně centralizována a její řízení a veškeré rozhodovací procesy spadaly takřka výlučně do kompetence Víta Bárty. Zvýšená moc centrálního orgánu kolem charismatického vůdce je dalším znakem. Případné podkopání či ztráta leadershipu vůdce strany zpravidla vede k silné destabilizaci uskupení.

Dle daných znaků můžeme označit Věci Veřejné za stranu organizačního typu business firm party.³⁵ Valnou většinu znaků splňuje a některé ještě přesahuje. Stejně jako v demokratizujícím se Španělsku, tak v Itálii, která se stabilizovala ze zhroutení politického systému je podobný typ stran dle mého názoru projevem strukturální nestability stranického systému a výrazné voličské volatility a je přímou hrozbou pro další vývoj. V některých aspektech VV nemůžeme považovat za plnohodnotnou politickou stranu, nýbrž spíše jako fasádu pro skrytí podnikatelských zájmů prorůstat do politických sfér. Absence voličského jádra spojená s marginální komunální či krajskou strukturou strany bude pravděpodobně znamenat její nevyhnutelný konec po příštích volbách.

„Základním problémem většiny českých politických stran je, že byly konstruovány shora, kolem nových politických elit.“ [Vodička, Cabada 2011: 220]. Slabé, nestrukturované a málo organizované politické strany, které jsou ze své podstaty náchylné k vnitrostranickým krizím a na kterých v české parlamentní konstelaci leží tíha celé vlády jsou hrozbou nejen pro stabilní koaliční vládnutí ale celý stranický systém. Slabá organizační struktura politických stran je však celoevropským trendem, nikoliv pouze českým specifíkem.

3.4 Teoretický rámec

Dle Blondelovy³⁶ typologie stranických soustav se český řadí do kolonky vícestranický systém bez dominantní strany. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že obecně není tato klasifikace příliš užívána a tím spíše ne pro středoevropský prostor, neboť byla do značné míry překonána mladší a propracovanější Sartoriho

---

³⁵ Podle Kitscheltovi typologie bychom mohli stranu VV zařadit někam na pomezí strany charismatické a klientelistické.

³⁶ Blondel po volbách v roce 2002 řadí Českou republiku mezi systémy více stran s dominantní stranou na levici [Blondel 2007; s. 29].

typologií. Jak již bylo zmíněno (kapitola III.) důraz klade na počet stran v systému a jejich volební zisky. Výsledné zařazení nám proto poskytne spíše pomocnou představu o stavu systému. Ačkoliv nastavený trend směřoval dokonce k systému dvou a půlté strany (případně dokonce k bipartismu), kdy největší strany získávají přes 70% hlasů a tvoří koalici s menší středovou stranou, poslední volby tento trend vyvrátily. Nyní máme na české politické scéně klasický případ systému bez dominantní strany, tedy systém s rozdělenou pravicí i levicí kdy se na vládě podílejí tři a více velmi podobně silných stran, který je Blondelem hodnocen jako zdaleka nejproblematictější. Index efektivního počtu stran nám přesně ukázal, že síla stran v systému je rozložena poměrně rovnoměrně a všechny strany tak mají výrazný vliv na politických chod země.

Sartoriho typologie akcentuje poněkud odlišné prvky – podobně kalkuluje s počtem relevantních stran, avšak přidává ideologickou vzdálenost stran neboli výslednou polarizaci systému. Tato typologie vznikla v 70. letech minulého století a dodnes je považována za nejpropracovanější systémovou klasifikaci ze všech. Sartoriho typologie nebere v potaz numerické pohyby v procentech hlasů, na rozdíl od typologie Jeana Blondela, proto tedy ani při takto výrazné změně volební síly českých stran nedochází ke změně formátu. Při detailním náhledu se český stranický systém řadí do „nedokonalého“ umírněného multipartismu, který obsahuje prvky polarizovaného multipartismu. Maxmilián Strmiska dokonce navrhl používat termín „*Semipolarizovaný multipartismus*“ [in Dančák, Hloušek 2006: 89]. Důvody tohoto stavu jsou obecně dva. Prvním je přítomnost opoziční nereformované komunistické strany, která balancuje na hraně antisystémovosti a druhým jsou z toho plynoucí problematické a nestálé koaliční vzorce chování, zejména pro levici. Maxmilián Strmiska hovoří o „*přetrvávající nerozvinutosti koaličních/vládních formulí, negativně ovlivňují řešení otázky alternace vládní strany či stran a umenšující potenciál demokratické vládnutelnosti v českém prostředí.*“ [in Dančák, Hloušek 2006: 91].

4. Slovenské stranické otřesy a selhání

4.1 Stručný vývoj a současná podoba systému

Prostředí vzniku slovenského stranického systému je oproti ostatním zemím Visegrádu poněkud odlišné. Protirežimní opozice na Slovensku na rozdíl od Polska, Maďarska, ba dokonce České Republiky de facto neexistovala [Fiala, Herbut 2003: 156]. Podobně je na tom málo početný a slabý slovenský disent [Fiala, Herbut 2003: 156]. Vznik a profilace slovenských politických stran měla specifický charakter. Po pádu komunismu došlo ke strmému nárůstu co do počtu stran. Strany vznikaly buď v návaznosti na svou historickou tradici jako například Demokratická strana či Slovenská národní strana; vznikaly nově jako např. strany, reprezentující maďarskou menšinu či Křesťanskodemokratické hnutí; či navázaly jako postkomunistické - Strana demokratické levice, která se přetrafovala z KSS nebo jako nástupnické strany všelidových antikomunistických volebních hnutí (Veřejnost proti násilí) vzniklých během přechodu k demokracii, což je případ Hnutí za demokratické Slovensko [Strmiska 2005: 460-61].

Nástupnická strana VPN tedy HZDS hrála dominantní úlohu v systému v 90. letech, především pak v úloze svého charismatického lídra Vladimíra Mečiara. Začíná období, které Lubomír Kopeček charakterizuje jako „*zvyšování významu konfliktní linie mečiarismus-antimečiarismus*“ [Strmiska 2005: 462], která určovala ráz slovenské politické scény po celá 90. léta. V roce 1992 vyhrála volby a získala 74 ze 150 možných mandátů. Volební vítězství pak opakovala i v roce 1994 a její problematické koaliční vládnutí se SNS (a levicovou ZRS) v následujících čtyřech letech se neslo v duchu porušování demokratických principů, ohýbání práva, potlačování opozice a gangsterského stylu vedení politiky směrem k autoritářství. Slovensko se v tomto období ocitlo na prahu zakariovského typu neliberální demokracie. Přesto se v roce 1998 konaly svobodné volby a Slovensko se po krátkém intermezzu mohlo vrátit zpět na cestu k demokratické stabilizaci. Proti HZDS se během druhého období jejího vládnutí vytvořila silná středoprávní koalice, Slovenská demokratická koalice. Toto období charakterizuje zvýšená koncentrace stranického systému, ale zároveň zvýšená polarizace, kterou vyvolávala osoba

Vladimíra Mečiara a jeho nestandardní exekutivní praktiky [Fiala, Herbut 2003: 167].

Volby v roce 1998 vyhrála těsně HZDS, ale opoziční SDK sdružující de facto všechny antimečiarovské strany utvořila vládní koalici a v jejím čele jako premiér stanul Mikoláš Dzurinda. Velmi záhy se však v koalici projeví desintegrační tendence a došlo k několika štěpením, které značně rozdrobily stranický systém a oslabilily voličskou vazbu na středoprávé subjekty, což trvá de facto dodnes. Dzurinda zakládá v roce 2000 novou stranu Slovenskou demokratickou a křesťanskou unii. Roku 1999 zakládá místopředseda SDL Robert Fico stranu Směr a to přesně ve chvíli, kdy pro většinu voličstva přestává být aktuální a relevantní spor v podobě osoby V. Mečiara [Strmiska 2005: 467]. Strana se postupně začala profilovat sociálnědemokraticky.

Pro slovenské politické strany 90. let minulého století je velmi charakteristická nízká míra institucionalizace a organizační struktury [Fiala, Herbut 2003: 179-182]. Jedním z důvodů je deformace v chápání politické strany jako pouhého nástroje silného a charismatického lídra, jež byl Vladimír Mečiar a v dnešní době i Vladimír Fico, jehož Směr byl zejména v počátcích typickou stranou odkázanou na vůli svého předsedy. Osobnost lídra má velký vliv na počáteční úspěch strany, ale zároveň je břemenem, které brání v institucionalizaci strany v pozdějším období a ve smyslu její další existence v případě volebního neúspěchu [Fiala, Herbut 2003: 182]. Dalším důležitým faktorem je výrazná stranická obměna, jelikož podstatná část stran nepřežila více jak jedno volební období v parlamentu.

Ve volbách v roce 2002 se do parlamentu dostala velmi zajímavá formace s názvem Aliance nového občana (ANO)³⁷ mediálního magnáta Pawola Ruska

---

³⁷ Strana ANO (Aliance nového občana) je velmi zajímavým slovenským fenoménem, který v řadě svých prvků splňuje kritéria byznysové strany (sofistikovaná mediální, zejména televizní kampaň; silná a nezpochybnitelná pozice lídra Pawola Ruska, který potlačoval jakoukoliv stranickou opozici; velmi slabé liberální ideologické ukotvení aj.) Časově však spadá do období cca 10 let zpátky, čímž nespĺňuje základní kritérium posledního vývoje mé diplomové práce. Velmi detailní analýzu provedl již Lubomír Kopeček v roce 2006 (viz KOPEČEK, Lubomír: *Analýza pôsobení Aliance nového občana ve slovenské politice*. Středoevropské studie, 8, 2006, č. 4).

[Strmiska 2005: 470]. Strana sice získala pouze 8% hlasů ve volbách, ale jednoznačně ukázala, že lze proniknout do politického prostoru pomocí velmi sofistikované mediální televizní kampaně. Po volbách byla opět vytvořena pravostředová koalice SDKÚ, SMK, KDH a ANO a v premiérském křesle pokračoval Mikoláš Dzurinda. Směr se v tuto chvíli posouvá více na středo-levou pozici na stranickém spektru a vyhraňuje se proti ekonomické politice vlády [Strmiska 2005: 470]. Významnou úlohu tedy začal postupně hrát socioekonomický konflikt, který vytlačil linii mečiarismu. Volby v daném roce, jak uvidíme později, zaznamenaly nejvyšší stupeň fragmentace.

Volby 2006 přinesly vytvoření koaliční vlády mezi SMĚR-sociální demokracie, HZDS a silně populistickou a nacionalistickou SNS jejíž xenofobní a ultra-nacionalistický lídr Ján Slota vyvolával mnohé kontroverze. Přes značně rozdílný ideologický a programový základ spojovala danou koalici idea negace předešlého vládnutí Dzurindova kabinetu a s tím spojených ekonomických reforem [Bútorá, Gyarfášová 2007: 24]. Přes silně antiromskou a antimadžarskou rétoriku, se v případě SNS nejedná o stranu, která by usilovala o radikální či úplnou změnu demokratického systému ve jménu určité ideologie a nelze jí dle mého názoru zařadit mezi strany antisystémové.³⁸ Obavy z možného ohrožení demokratického vývoje Slovenska, které daná koalice vyvolávala, se nepotvrdily.

Rok 2010 přinesl definitivní odchod „tradičních“ stran HZDS a SMK z vysoké parlamentní politiky a příchod nové SaS (viz níže). Maďarská etnická strana SMK byla nahrazena jinou maďarskou stranou - Most-Híd. Most-Híd vznikla odštěpením a odchodem části členů SMK v roce 2009. Opět došlo k úplné vládní alternaci, kdy levicově-nacionalistickou koalici Směr-HZDS-SNS vystřídala středopravá koalice SDKÚ-KDH-Most-Híd-SaS. I přes vysoké vítězství sociálních demokratů (o více než 19% hlasů), nebyla strana schopna najít koaliční partnery podobně jako ČSSD v České republice. Ideologická vzdálenost a silně konfrontační a populistický styl Roberta Fica byly hlavní příčinou neochoty ostatních stran koaličně spolupracovat.

---

³⁸ SNS na rozdíl od podobně se profilující maďarské Jobbik neměla ambice vytvářet nějaké paramilitární sbory, bojůvky či „pořádkové oddíly“.

Tabulka č. 5 – Index fragmentace a slovenské parlamentní volby

Volby	Index fragmentace
1990	0,80 (SNR)
1992	0,69 (SNR)
1994	0,77
1998	0,79
2002	0,84
2006	0,79
2010	0,75
2012	0,65

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

Tabulka č. 6 – Efektivní počet stran a slovenské parlamentní volby

Volby	Efektivní počet stran
1990	5,0
1992	3,2
1994	4,4
1998	4,7
2002	6,1
2006	4,8
2010	4,0
2012	2,9

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

Tabulka č.7 - Volební zisky dvou nejsilnějších slovenských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Volby	Zisk hlasů (v %)	Zisk mandátů (v %)	Počet stran, které získaly zastoupení
1990	48,56	52,67	7
1992	51,96	68,66	5
1994	45,39	52,67	7
1998	53,33	56,67	6
2002	34,59	42,67	7
2006	47,5	54,0	6
2010	50,22	60,0	6
2012	53,23	66,0	6

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

Tabulka č. 8 - Index of competitiveness (index soutěživosti slovenského stranického systému)

1990	1992	1994	1998	2002	2006	2010	2012
0,65	0,39	0,30	0,97	0,77	0,63	0,44	0,20

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat
<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

Z hlediska získaných kvantitativních dat se jeví slovenský stranický systém jako nejproblematictější ze všech zemí Visegrádu, dlouhodobě totiž ve všech ukazatelích vykazuje nejmenší stabilitu. Fragmentace se v průměru pohybuje na hodnotě 0,76 a efektivní počet stran na hodnotě 4,4, můžeme se tedy důvodně domnívat, že se jedná o systém, který je konsolidaci velmi vzdálen. Na druhou stranu dochází k postupnému snižování fragmentace, jak nám ukazují data z tabulek a také ke snižování efektivního počtu stran. Výrazný výkyv v tomto nastoleném trendu znamenaly ve všech ukazatelích volby v roce 2002. Při nich už nešlo primárně o „referendum o Mečiarovi“ a (ne)demokratickém směřování Slovenska, ale došlo k profilaci „tradičních“ ekonomických konfliktních linií. Volby 2002 tak můžeme považovat za symbolický restart stranického systému. Index soutěživosti nám odhalil značné výkyvy v soutěživosti systému, ale velmi přesně nám odhalil, že volby 1998 a 2002, které vykazují nejvyšší hodnoty, byly roky přelomovými. Přestože se dlouhodobě nesnižuje počet stran (dlouhodobě šest stran), které se dokáží dostat do parlamentu, zisky dvou největších stran co do počtu hlasů i mandátů, mají vzestupnou tendenci, i když velmi pozvolnou. Koncentrace tedy stoupá, přesto nám kvantitativní data neposkytnou úplný a plastický obraz skutečnosti, neboť za vítěznou stranou Směr-SD zeje stále větší a větší propast.

Předčasné volby v roce 2012 přinesly drtivé vítězství Roberta Fica a jeho sociální demokracii. Na výsledek voleb měl vliv rozkol a pád vládní koalice při hlasování o „Evropském paktu finanční stability“ a také korupční skandál

„Gorila“³⁹. Jedna z vládních stran, jmenovitě SaS, odmítla podpořit vládu Ivety Radičové v otázce tzv. eurovalu, po-té co byla tato otázka spojena s vyjádřením důvěry vládě.⁴⁰ Směr-SD posílila v počtu hlasů i mandátů (oproti volbám 2010 o 254 tisíc hlasů a 21 mandátů), potvrdila svou dominanci a zajistila si roli nejúspěšnější levicové strany v zemích Visegrádu. Propastný byl zejména rozdíl mezi stranou vítěznou a druhou v pořadí, který činil neuvěřitelných 33% hlasů. Nutno podotknout, že sociální demokraté ač jsou dlouhodobě velmi úspěšní, nemají žádného přirozeného koaličního partnera, což v krajním případě může do budoucna znamenat jejich izolaci. Došlo navíc k opětovné úplné vládní alternaci a vytvoření jednobarevné vlády, poprvé v historii Slovenska.

Rekordní byl počet propadlých hlasů, který se vyšplhal až na 19,22%. Plná pětina voličů tedy volila strany, které nezískaly zastoupení a navíc strany SaS, SDKÚ a Most-Híd překročily pětiprocentní klauzuli jen velmi těsně. Voličská podpora se velmi roztříštila, na což doplatily zejména středopravicové strany. Výsledkem voleb bylo přenastavení systému, které už de facto proběhlo v roce 2010 – jedna velká strana v levicovém bloku a množství malých stran v bloku pravicovém.

Do parlamentu se dostala nově vzniklá strana OĽaNO a obsadila celkově třetí místo se ziskem 8,55% hlasů. Strana vznikla v říjnu 2011, kdy se z koaliční strany SaS oddělila frakce okolo Igora Matoviče. Po dlouhých vnitrostranických sporech tak byla registrována pod názvem „*Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti*“ (OĽaNO). Ve stranickém volebním programu⁴¹ můžeme rozpoznat, že vlajkovým tématem je boj proti klientelismu, korupci, rozkrádání státu a zadlužování či větší transparentnost. Velmi kritické je vymezení se proti působení předešlých vlád a politických stran.

---

³⁹ Kauza „Gorila“ je korupční skandál, který vypuknul v prosinci 2011 únikem stejnojmenného tajného dokumentu Slovenské informační služby. Dokument obsahuje informace o korupčním propojení byznysu a politických stran na Slovensku. Odhalení dokumentu vyvolalo po celém Slovensku bouřlivé protesty a demonstrace.

⁴⁰ *Projev Richarda Sulíka v otázce odmítnutí eurovalu, ve kterém odmítá mechanismus záchrany evropských ekonomik*; dostupné z <<http://beta.parlamentnilisty.cz/zpravy/Sloboda-a-Solidarita-Rec-Richarda-Sulika-na-temu-euroval-v-NR-SR-210944>> (12. 2. 2013)

⁴¹ *Volební program strany OĽaNO*; dostupné z <http://obycajnilyudia.sk/data/files/65_volebny-program-hnutia-obycajni-ludia.pdf> (12. 2. 2013)

Stranický systém vykazuje schopnost alternace a střídání ideově rozdílných vlád, což můžeme považovat za jeden z průvodních znaků stabilizace. Spolupráce mezi SNS a maďarských subjektů je prakticky vyloučená, což stěžuje interakce v systému, především podobu koalic a znemožňuje vyjednávat o určitých alternativách. Přesto prvky koaličního chování zde nalézt můžeme, a to ve snaze uzavírat ideově propojené středoprávé koalice. Svou roli však hraje nově vyvstanuvší konfliktní linie proti Robertu Ficovi, která ztěžuje Směru koaliční vyjednávání. Slovenský stranický systém navíc prodělal důležitou fází svého zrodu a ustálení v období takřka neliberální demokracie, což významně ovlivnilo nejen jeho strukturu, ale také podobu forem spolupráce či nespolečné mezi stranami. Slovensko se s tímto desetiletým handicapem dodnes nedovedlo srovnat a jeho stranická evoluce je oproti ostatním zemím Visegrádu opožděna.

Současný systém stran vykazuje už troje volby po sobě některé důležité znaky, které nyní můžeme považovat za dlouhodobý trend. SMĚR-sociální demokracie takřka opanovala levý pól v systému a potvrdila silící dominantní trend. Jednou z příčin silné a integrované levice, na rozdíl od např. české sociální demokracie, která musí o hlasy voličů bojovat s Komunistickou stranu, je naprostá absence konkurenta. Jediným výraznějším soupeřem byla postkomunistická SDL, kterou SMĚR laicky řečeno spolknul a slovenští komunisté se nedokázali etablovat.

SMĚR se pasoval do role hlavního oponenta pravicových koaličních vlád Mikoláše Dzurindy a později Ivety Radičové. Tento stav „vyčištění“ levice musíme s ohledem na problematickou evoluci slovenského systému stran a kvantitativní či kvalitativní ukazatele považovat za pozitivní stabilizační jev. Mnohem hůře se však jeví situace na středoprávém pólu. Slovenská pravice dlouhodobě není schopná vygenerovat dostatečně silnou alternativu k sociálním demokratům a zůstává de facto od počátku fungování pluralitního demokratického režimu roztržštěná.

4.3 Svoboda a Solidarita a komparace s českou stranou VV

V roce 2010 se do parlamentu probojovala nová strana Svoboda a Solidarita založená ekonomem Richardem Sulíkem v únoru roku 2009⁴², který v minulosti působil jako ekonomický poradce ministrů financí Ivana Mikloše a Jána Počiatka. Úmysl založit politickou stranu společně s Jozefem Mihálem a Robertem Mistríkem uveřejnil již v listopadu roku 2008 na svém blogu.⁴³ Ustavující kongres se konal v březnu 2009 a bylo jasně deklarováno, že se strana bude profilovat jako „*pravícovo-liberálna strana nových ľudí, ktorých znepokojujú súčasné pomery a sú sklamaní z toho, aké alternatívy a ľudí ponúkajú iné politické subjekty*“ přičemž a priori odmítla přijmout do svých řad jedince zatížené komunistickou minulostí či členství v StB.⁴⁴

Se svým programovým apelem s názvem „*120 nápadů pro lepší život na Slovensku*“⁴⁵ získala 22 křesel v parlamentu. Strana zdůrazňovala liberální principy jako jsou svoboda, tolerance, otevřenost a dodržování lidských práv a zařadila se do středopravé části politického spektra [Černocho 2011: 201]. Programovými prioritami byly zejména ekonomická opatření jako snižování státního dluhu, vyrovnaný rozpočet a minimalizace státních zásahů do ekonomiky či reforma daňového systému. Centrální pozornost v jejím programu je věnována právě hospodářských opatřením v časech krize, dále osobním a ekonomickým svobodám. Celkově se stostránkový program strany jeví velmi propracovaně a profesionálně, postihuje širokou škálou oblastí, navíc nabízí i rozpracovaná řešení daných problémů a postupů. Na jeho konci je vystaven jakýsi „závěrečný účet“ nákladů a výdajů, pokud by došlo ke splnění všech programových bodů. Duch programu jako celku se jeví jako ultra liberální, či dokonce libertariánský. Požaduje nastavit pouze základní mantinely fungování státu a minimální zásahy do tržní ekonomiky a života lidí. Hodnotově tak SaS spadá ke klasickým liberálním či neoliberálním

---

⁴² *Online registr slovenských politických stran*; dostupné z <<http://portal.ives.sk/registre/detailUplnyPS.do?action=uplny&formular=&id=153180>> (9. 2. 2013)

⁴³ *Blog Richarda Sulika*; dostupné z <<http://richardsulik.blog.sme.sk/c/171436/Zakladam-stranu.html>> (9. 2. 2013)

⁴⁴ *Ustanovující kongres strany SaS*; dostupné z <<http://www.strana-sas.sk/ustanovujuci-kongres-strany-sloboda-a-solidarita/98>> (9. 2. 2013)

⁴⁵ *Volební program strany SaS*; dostupné z <<http://www.scribd.com/doc/30531179/Program-SaS-120-napadov>> (9. 2. 2013)

středopravicovým stranám požadující institut minimálního stát. Společně s apelem na podporu solidarity a tolerance ve společnosti. Ochrana soukromého vlastnictví je pak jednou z vlajkových lodí programu.

Strana se však nevyvarovala líbivých slibů, jako je snižování počet ministerstev a platů politiků, snížení počtu poslanců v parlamentu či boj proti korupci. Přesto všechna tato témata nevystupují do popředí a nejsou v centru zájmu. Prezentovala se především jako svěží a nová strana, neušpiněná vládnutím či komunistickou minulostí, nabízející alternativní řešení. Kladla velký důraz na to, aby byla chápána nejen jako strana nových tváří, ale také jako strana ekonomických odborníků, lépe řečeno technokratů.

První paralelu mezi slovenskou SaS a českou VV můžeme vyzorovat poměrně snadnou. Stejně jako česká VV se dokázala v předvolební kampani rychle zorientovat a využila silné mobilizační role tkvící v tématu politické korupce, která byla jedním z nejdůležitějších témat voleb [Gyarfašová, Mesežnikov 2011: 89]. Vnímání korupce je na Slovensku stejně jako v České republice velmi silné. Podle průzkumů agentury Transparency International je Slovensko až na 62. pozici z 176 zemí světa⁴⁶ a obrovský korupční skandál spisu Gorila (viz níže) naplno odhalil nelichotivou situaci ve které se země nachází.

Bližší analýza nám odhalí, že SaS splňuje některé znaky byznysové strany. S proklamovanou touhou po změně politiky, kritikou tehdejší vlády, bojem proti korupci či posílením prvků přímé demokracie (referendum) zapadá do celkového prostředí nově vzniklých politických stran zemí Visegrádu. Členská základna je de facto mizivá. V dubnu 2013 přiznal předseda strany Richard Sulík, že počet členů je zhruba okolo tří stovek jedinců.⁴⁷ Takto nízký počet členů je způsoben nejen obecně nízkou ochotou občanů participovat v politických stranách, ale také poměrně složitou a zdoluhavou vstupní procedurou.⁴⁸ Po-té co uchazeč splní dlouhou řadu podmínek, např. že nemá dluhy a je finančně zabezpečen, nebyl spojován

---

⁴⁶ *Mapa států dle míry vnímání korupce, Transparency International*; dostupné z <http://www.transparency.cz/doc/CPI_2012/2012-12-05_CPI2012_mapa_a_vysledky.pdf> (12. 2. 2013)

⁴⁷ *Sloboda a Solidarita je iba jedna*; dostupné z <<http://slovenskapolitika.sulik.sk/strana-sloboda-a-solidarita-je-iba-jedna/>> (9. 2. 2013)

⁴⁸ *Podmínky členství ve straně SaS*; dostupné z <<http://www.strana-sas.sk/clenstvo/294>> (9. 2. 2013)

s problémovými osobami či kauzami a disponuje aktivním účtem na facebooku, nemá ani zdaleka členství jisté. Podmínka mít účet na sociální síti facebook je velmi netradiční a SaS je jedinou stranou na Slovensku, která toto vyžaduje. Následuje dvouměsíční procedura vyhodnocování údajů z motivačního dopisu a životopisu Komise pro přijímání členů a po-té pozvánka na hodinový pohovor. Strana si však vyhrazuje právo během přijímacího řízení uchazeče bez udání důvodu odmítnout. Odůvodňuje to slovy „*Členská základňa je náš najväčší kapitál a pri najmenších pochybnostiach žiadateľov radšej odmietame. Navyše, dôvody odmietnutia vôbec nemusia súvisieť so čťou a bezúhonnosťou záujemcu*“.⁴⁹ Z výše uvedené charakteristiky vyplývá, že SaS je velmi uzavřenou politickou stranou s elitářskými prvky, která v žádném případě nestojí o masovou členskou základnu (či lépe řečeno o jakoukoliv širší členskou základnu), a naopak si kandidáty pečlivě vybírá zejména podle jejich profesních a personálních kvalit. Kandidát musí nejen splnit celou řadu přísných podmínek a projít zdlouhavou procedurou, ale také být pro stranu v nějakém ohledu „užitečný a přijatelný“. Raději než na členy se tak strana zaměřuje na oslovení voličského spektra. Vzhledem k její liberální ideologii je takovýto postup pochopitelný, přesto spíše nešťastný vzhledem k institucionální struktuře strany. SaS však alespoň nabízí možnost spolupráce jinou formou, a to např. jako bloger, konzultant, aktivista či sponzor.⁵⁰

Pro oslovení voličů byla použita řada nových strategií politického marketingu zejména pak v podobě využití internetu a sociálních sítí. Sociální sítě dokáží efektivněji a rychleji mobilizovat nerozhodnuté či fluktuující voliče, než jak tomu bylo dříve pomocí mítinků či osobních setkání s voliči. SaS využívala nejen služeb svých webových stránek, jako hlavního informačního média, ale do své strategie zařadila i vlastní youtube kanál, kde představitelé strany reagují na rozmanitá politická témata. Další informační platformou byly názorové blogy členů strany a zejména pak sociální sítě jako twitter či facebook. Asi není nutno zdůrazňovat, že to byl právě facebook, s širokou škálou svých funkcí, který se stal mobilizačním a informačním „králem“. Sociologický průzkum slovenského CSES navíc ukazuje, že až polovina voličů SaS (48%) se rozhodla stranu volit tzv. „na

---

⁴⁹ *Podmínky členství ve straně SaS*; dostupné z <<http://www.strana-sas.sk/clenstvo/294>> (9. 2. 2013)

⁵⁰ *Možnosti spolupráce se stranou SaS*; dostupné z <<http://www.strana-sas.sk/spolupraca/298>> (12. 2. 2013)

poslední chvíli“, tedy až v závěrečném týdnu před volbami, přičemž značný počet z nich byli prvovoliči a nebo „nevoliči“⁵¹ [Gyarfašová, Mesežnikov 2011: 156-160].

Komparace vybraných prvků Věci veřejných a Svobody a Solidarity nám umožní zjistit rozdílnosti obou stran. Co se týče osoby lídra Věci Veřejné vsadily na známou a populární osobnost investigativní žurnalistiky Radka Johna, který do té doby neměl žádné zkušenosti s politikou. Sázka na známou tvář vyšla dokonale, neboť se od té chvíle začala o neznámou stranu zajímat média. Postupem času vyšlo najevo, že Radek John plní spíše roli nastrčené figurky, která má zajistit straně volitelnost a faktickým lídrem je Vít Bárta, který se stal synonymem propojení strany s neprůhlednými zájmovými skupinami. Úzké finanční a zájmové propojení s bezpečnostní agenturou ABL a jejími praktikami znamenalo úplnou diskreditaci strany. Příklad SaS je poněkud odlišný. Od počátku stojí v čele její zakladatel Richard Sulík, který byl i jejím lídrem. SaS tedy nevsadila na kartu populární a známé tváře. Richard Sulík navíc nebyl zrovna prototypem populárního politika spíše naopak. Do podvědomí se strana dostala po-té co se pokusila vypsát referendum na celostátní úrovni.

Druhým bodem jsou program a ideologie. Jak jsem již výše uvedl strana věci Veřejné se odmítla ideologicky zařadit na pravo-levé škále a ve svém programu nenabídla mnoho záchytných bodů, dle kterých bychom jí mohli přiřadit do určité stranické rodiny. Její program nesl určité prvky liberalismu, primárně však akcentoval ideologicky neutrální témata jako boj s korupcí či zavedení přímé demokracie. Naproti tomu program a ideový základ SaS byl v tomto směru mnohem propracovanější a snáz uchopitelný. SaS od svého založení jasně deklarovala svou liberální ideovou pozici a její rozsáhlý a propracovaný program byl vystavěn na principech osobní svobody, hájení volného trhu a minimálního státu. Témata jako korupce či přímá demokracie jsme zde mohli také nalézt, avšak jejich úloha v programu byla spíše druhořadá. Na rozdíl od VV můžeme SaS ideologicky zařadit bez větších problémů.

---

⁵¹ SaS však dokázala také oslovit značné procento voličů jiných stran, zejména SDKÚ a Směr-SD –*SaS is attracting voters from Smer and SDKÚ; Most-Hid from SMK*; dostupné z http://spectator.sme.sk/articles/view/39093/10/sas_is_attracting_voters_from_smer_and_sdku_most_hid_from_smk.html

Co se týče volební kampaně obou stran můžeme zde nalézt některé společné prvky. Obě strany se shodně velmi kriticky vymezovaly vůči stávajícímu establishmentu. Jasně deklarovaly svou pozici „čistých a nových stran, plných neokoukaných tváří“, které přinesou svěží vítr na politickou scénu, bez zatížení skandálů z minulosti. Věci veřejné dále vystavěly kampaň především na neutuchajícím boji proti korupci, SaS se spíše orientovala na hospodářská témata a vyvedení státu z krize. V kampani obě používaly mobilizační nástroje nových médií, zejména internetových jako jsou stranický web či youtube videokonference. Zde byl však jasně patrný náskok SaS, neboť ta dokázala v kampani naplno využít sílu komunikačního kanálu na facebook.

Dalším bodem pak je členská základna. Jak jsem zmiňoval výše, pohybuje se počet členů u obou stran v řádech několika stovek. VV registrují přibližně 840 členů, SaS potom zhruba 300 členů. Vzhledem k tomu, že počet obyvatel České republiky je zhruba dvojnásobný jsou oba členské tábory poměrně vyrovnané. Shodným prvkem u obou stran je pak postoj k získání členství ve straně. Obě se totiž jeví jako velmi uzavřená až elitářská uskupení, které si velmi pečlivě vybírá své členy na základě mnoha kritérií a dlouhého přijímacího procesu. Přijímací procedura spíše působí dojmem, že strany o nové členy de facto nestojí.

Z výše uvedeného srovnání vyplývá, že Věci Veřejné v drtivé většině naplňují podmínky nutné pro uznání strany za business firm party. Naopak SaS sice některé prvky jako např. nechť budovat členskou základnu, silnou roli podnikatele-lídra či vliv politického marketingu a průzkumů veřejného mínění naplňuje, avšak propracovaná a koherentní ideologie strany nám toto zařazení nedovoluje.

4.4 Teoretický rámec

Zajímavá situace nastává v případě řazení Slovenska do Blondelova stranického rámce. Slovensko se totiž v současnosti jeví jako vícestranický systém s dominantní stranou na levici a roztržitou pravici. HZDS se během 90. let mohla stát dominantní stranou, ale až Směr-SD byla schopná v posledních volbách podmínky naplnit. Můžeme tedy opatrně predikovat, že Směr do budoucna potvrdí svou dominantní roli a naopak ke koncentraci pravice spíše nedojde.

Sartoriho řazení nám poskytne poněkud jiný pohled. Slovenský stranický systém je poměrně fragmentovaný, zejména z důvodů etnicky pestřejšího složení obyvatelstva a trvalého zastoupení strany reprezentující maďarskou menšinu. Tím zde vzniká prostor pro jednu relevantní stranu navíc. Dlouhodobě se pohybuje počet stran, které jsou schopny se dostat do parlamentu na hodnotě 6. Značnou polarizaci měla donedávna na svědomí silně nacionalistická SNS, ta však už z parlamentu vypadla. V současné době ideologickou vzdálenost zvyšuje především Směr a její lídr Robert Fico se silně konfrontačním a populistickým politickým stylem, jež zamezuje určité koaliční interakce. Do budoucna bude zajímavé sledovat vývoj složení vlád, zda bude nadále docházet ke střídání středopravých koalic a jednobarevných levicových vlád, či Směr dokáže nalézt relevantního koaličního partnera. Ohledně formátu stranického systému zde vidíme podobnou situaci jako v České republice, kdy nelze dokonale stranický systém zařadit. Díky zvýšenému počtu relevantních stran a polarizaci Slovensko spadá do formátu nedokonalého umírněného pluralismu, tedy opět někde na rozhraní. Navíc neustále dochází k znatelným proměnám stranického spektra po každých parlamentních volbách v návaznosti na fluktuaci voličů a nízkou trvanlivost stran. Nejinak tomu bylo v roce 2010 i 2012. Pokud však nedojde k výraznějším systémovým proměnám, Slovensko se může stát v budoucnu zemí s čistým umírněným pluralismem.

5. Proměny polského stranického systému

5.1 Stručný vývoj a současná podoba systému

Polský stranický systém se zrodil ve velmi unikátním prostředí, které v zemích východního bloku nemá obdoby. Vznik Solidarity v 80. letech minulého století, jako masového odborového svazu, která se stala nejvýraznější opoziční silou proti komunistické totalitní moci vůbec, ze své podstaty určuje jedinečné podhoubí pro vznik politických stran v Polsku. Solidarita byla průkopníkem co se týče antikomunistické opozice v zemích východního bloku a její „delegitimační“ činnost se stala inspirací pro ostatní země. Polský příklad pádu režimu se také liší např. od Československa, neboť se nejednalo o svržení režimu, nýbrž o jeho postupnou „demontáž“, tj. sjednaný přechod (J. Linz) [Fiala, Herbut 2003: 107].

Přechod k demokracii měl dlouhodobý charakter v podobě jednání u kulatého stolu. Paradoxně měla tato pionýrská činnost polské opozice za následek, že se polské demokratické struktury vyvíjely se zpožděním. Je nutné zdůraznit, že činnost Solidarity stejně jako jiných podobných „přechodových“ uskupení v bývalém Východním bloku neměla po pádu komunismu dlouhého trvání a velmi záhy se začala rozpadat na množství názorově odlišných uskupení.

Specifický charakter polského stranického systému spoluutvářely časté volební reformy. Silně poměrný volební systém z roku 1991, užívající Hare-Niemayerovou volební kvótu bez uzavírací klauzule, který zapříčinil extrémní fragmentaci Sejmu (29 stran) byl ve volbách v roce 1993 nahrazen systémem užívající D'Hondtova dělitele, který zapříčinil snížení fragmentace a větší koncentraci [Fiala, Herbut 2003: 110]. Další změna proběhla v roce 2001 a opět směrem ke zvýšení proporcionality.

Takto časté užití volebního inženýrství, navíc v situaci nově se rodící a etablované demokracie bezpochyby výrazně poznamená ráz a podobu stranického systému. Velmi často v takovémto případě bude docházet k fluktuaci voličů, jejich zmatení a zásadním proměnám ve struktuře systému stran po každých volbách. Proto v případě polského stranického systému dodnes nemůžeme s jistotou hovořit o jeho stabilizaci a konsolidaci, neboť dosud nedošlo k vykrystalizování politických

stran na obou pólech pravo-levé osy. Pro drtivou většinu polských politických stran je také typická neschopnost vytvořit si pevnou organizační a institucionální strukturu [Fiala, Herbut 2003: 116]. Životnost polských politických uskupení tak není vysoká.

Polský stranický systém dále ovlivňovalo nastavení systému politického, neboť až do roku 1997, kdy došlo k přijetí nové ústavy se jednalo o poloprezidentský systém, ve kterém mohl prezident poměrně aktivně zasahovat do politického dění a spoluutvářet stranické spektrum.⁵² Silný prezident Lecha Walesa byl takřka po celou dobu svého úřadu (1990-1995) v konfliktu s vládou a premiérem.

Na rozdíl od Maďarska nebo České republiky nedošlo v 90. letech v Polsku k etablování velkých a silných „catch-all“ stran. Jedním z důvodů byla slabá identifikace voličů s politickými stranami, s jejich symboly a ideologií [Fiala, Herbut 2003: 119]. Jinými slovy, polské politické strany se nedokázaly v dostatečné míře napojit na elektorát, získat členskou základnu a to ani ve formě zastupování zájmů určité sociokulturní skupiny, ani formou napojení ideologického či „všelidového“. Navíc se nedokázaly dostatečně institucionálně ukotvit a proto spíše než ke sjednocování a koncentraci docházelo ke štěpení stran.⁵³ Problematická je i role stranických lídrů a osobností, silně nezávislých na stranických aparátech a volně fluktuujících celým systémem [Strmiska 2005: 523]. Tato situace byla nejvíce patrná právě na pravici, kdy spíše než k ideologickým sporům docházelo k personálním sporům mezi lídry [Szcerbiak, Hanley 2006: 60].

Především v 90. letech, ale i po přelomu tisíciletí, je role polských politických stran jako reprezentantek zájmů voličů velmi diskutabilní. A. Antoszewski dokonce vyslovuje větu: „*Téměř každý volič, a to bez ohledu na své sociodemografické rysy, je dostupný pro každou politickou stranu*“ [Fiala, Herbut 2003: 138]. Polské politické strany se jeví jako „*vnitřně velmi slabé, s nestabilní voličskou podporou, malou členskou základnou a silnou finanční závislostí na státních příspěvcích*“ [Webb, White 2007: 112-113]. Krzysztof Jasiewicz dokonce

---

⁵² Příkladem je nepříliš úspěšný „Nestranický blok pro podporu reforem“ (BBWR), za kterým stál tehdejší prezident Lech Walesa.

⁵³ To zejména platí pro „postsolidaritní“ tábor

tvrdí, že organizační vývoj většiny polských stran nápadně tíhne směrem k modelu „kartelové strany“ (Katz, Mair) [Webb, White 2007: 113].

Nejasnosti okolo polských politických stran nadále umocňuje jejich ztížená rozlišitelnost. Často docházelo ke štěpení či naopak ke sjednocování stran a vytváření koalic či bloků na jedno volební období. Navíc polské strany často nevolí do svého názvu slovo „strana“ a snaží se navenek prezentovat jako „hnutí“, „aliance“ či „unie“. Nejproblematičtější situace však nastává při pokusu polské strany ideologicky zařadit podle jejich socioekonomických postojů.

Pro účely mého výzkumu jsou rozhodující až volby v roce 1997, po kterých došlo ke krátkodobé stabilizaci na pravé straně politického spektra díky volebnímu vítězství jednoho z pohrobků Solidarity tzv. Volební akce Solidarita (AWS), která se snažila integrovat všechny pravicové proudy. Polská pravice měla oproti ostatním státům Visegrádu značný náskok, jelikož své kořeny odvozovala ze struktur masového opozičního hnutí. Dosavadní vládnoucí postkomunistická SLD sice výrazně posílila, avšak skončila na druhém místě. Představy o pokračování konsolidace a koncentrace systému vzaly za své hned v následujících volbách i z důvodů pokračujících sporů uvnitř AWS, silné decentralizace strany a nedisciplinovanosti lídrů [Szcerbiak, Hanley 2006: 56].

Začátkem roku 2001 vznikají dvě velmi významné seskupení formou odštěpení se od AWS, které dodnes tvoří pevnou součást polského stranictví a pravice vůbec. Jedním z nich je liberálně-konzervativní Občanská platforma (PO) Donalda Tuska a tím druhým je konzervativní Právo a Spravedlnost (PiS) bratrů Kaczyńských se silnými nacionalistickými a populistickými konturami. Ve volbách ve stejném roce pak vítězí koalice SLD-UP se ziskem 41% hlasů. Do parlamentu se dostávají PO i PiS a dvě poněkud problematická extrémní seskupení - populistická Sebeobrana a konzervativně-katolická Liga polských rodin [Strmiska, 2005: 516]. Přítomnost obou stran v parlamentu do roku 2007 zapříčinila zvýšení polarizace v systému.

Vítězství PiS a prvotní menšinové vládnutí a následné složení radikální a populistické koalice se Sebeobranou a Ligou polských rodin bylo výsledkem volebního klání v roce 2005. Doposud vládní levicová SLD výrazně propadla

v důsledku série korupčních skandálů, do kterých byli její představitelé zapleteni [Hloušek, Chytilík 2007: 70]. Rozdělení na dva bloky či tábory postkomunistický a postsolidaritní bylo v tomto roce narušeno. Předčasné volby v roce 2007 potvrdily další oslabování levice, která se vytratila i z pozice alternativy dvou silným pravicovým stranám. Novým premiérem se stal Donald Tusk po vytvoření koaliční vlády mezi PO a Polskou Lidovou stranou.

Tabulka č. 9 – Index fragmentace a polské parlamentní volby

Volby	Index fragmentace
1991	0,89
1993	0,75
1997	0,66
2001	0,73
2005	0,76
2007	0,65
2011	0,67

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://pkw.gov.pl/> a Strmiska a kol. 2005: 527

Tabulka č. 10 – Efektivní počet stran a polské parlamentní volby

Volby	Efektivní počet stran
1991	9,8
1993	3,9
1997	2,9
2001	3,7
2005	4,2
2007	2,8
2011	3,0

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://pkw.gov.pl/> a Strmiska a kol. 2005: 527

Tabulka č.11 - Volební zisky dvou nejsilnějších polských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Volby	Zisk hlasů (v %)	Zisk mandátů (v %)	Počet stran, které získaly zastoupení*
1991	24,30	26,9	29
1993	35,50	65,9	6
1997	70,00	79,3	5
2001	53,70	61,1	6
2005	51,10	62,6	6
2007	73,60	81,5	4
2011	69,07	79,1	5

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://pkw.gov.pl/> a Strmiska a kol. 2005: 527

Tabulka č. 12 - Index of competitiveness (index soutěživosti polského stranického systému)

1991	1993	1997	2001	2005	2007	2011
0,97	0,75	0,8	0,31	0,89	0,77	0,76

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat <http://pkw.gov.pl/> a Strmiska a kol. 2005: 527

Na základě dat získaných pomocí výpočtů indexů můžeme prohlásit, že z dlouhodobého hlediska dochází k mírnému snižování fragmentace v systému a postupnému ustálení počtu efektivních stran v systému na hodnotě 3,0. Přestože situace po prvních volbách nevypadala příliš pozitivně a divoká 90. léta na politické scéně spíše naznačovala opak, kvantitativní metody polský stranický systém pasují do role z dlouhodobého hlediska poměrně stabilního, ačkoliv jeho reálné fungování v praxi je poněkud odlišné. Podobně dochází ke zvýšení koncentrace v systému, kdy dvě největší politické strany PO a PiS jsou schopny získat přibližně 70% hlasů a 80% mandátů. Počet stran, které proniknou do parlamentu je v průměru 5. Nejinak je na tom soutěživost systému jejíž hodnoty se jeví poměrně ustálené. Kvantitativní data nám však bohužel nedokážou poskytnout ucelený obrázek, a je třeba si uvědomit, že problémy tkví jinde.

Volby 2011 potvrdily trend, že polská levice je v silné defenzivě. Nejen že ztratila možnost vládnout či se na vládě podílet, ale ztratila i svou relevanci jako opoziční síla a jako samostatný pól ve stranickém systému. V Polsku se vygeneroval unikátní dvojpólový model stranické soutěže, kdy mezi sebou soupeří dvě pravicové strany. Nyní pozorujeme zápas mezi konzervativním a liberálním Polskem, které obojí současně vychází a navazuje na Solidaritu. Koaliční vláda mezi PO a PLS pokračuje nadále, jelikož poměr křesel v parlamentu pro obě strany zůstal v podstatě stejný.

Polský stranický systém nezažil během parlamentních voleb 2011 nějaký výrazný otřes či revoluci. Procento propadlých hlasů zůstalo v podstatě nezměněné od voleb předešlých, pouhých 4,29% hlasů. Volební účast se nepřehoupla přes 50% (pouze 48,92% voličů) a potvrdila dlouhodobou nízkou ochotu polských občanů participovat. Do parlamentu se však dostala nová strana se ziskem 10% hlasů – *Palikotovo hnutí*, a stala se největším překvapením voleb.

Primární konfliktní linií v polském případě byl souboj mezi postsolidaritní pravicí a postkomunistickou levicí [Strmiska 2005: 524]. Její vliv však od roku 2005 výrazně zeslábl z důvodu politické marginalizaci levicových stran. Antikomunismus se udržel a rozvíjel od 90. let jako významná identita voličů a jako politická profilace pravicových stran, jelikož je Polsko známo svou dlouhou historickou tradicí v odporu proti komunistickému režimu. Jedním z průvodních znaků vypjatého polského antikomunismu je, že z polské stranické mapy zmizela postkomunistická levice, a de facto autentická levice vůbec. Levice, která měla v 90. letech logický organizačně-strukturální, kádrový a finanční náskok, měla na co navazovat je od roku 2005 odsouzena paběrkovat.

Druhou konfliktní otázkou je pak religiozita a role katolické církve ve státě obecně [Balík, Havlík 2011: 122]. Zatímco tradičně sekulární levicové strany roli církve nepodporují, pravicové strany, jmenovitě PiS, její pozici ve společnosti a morální a hodnotový vliv naopak akcentují [Balík, Havlík 2011: 122]. Dá se říci, že se tyto dvě dělicí linie navzájem překrývají. Přes tuto skutečnost se v Polsku neetablovala tradiční křesťansko-demokratická strana.

Pro Polsko je typická ze všech zemí Visegrádu nízká volební účast pohybující se mezi 40-55%, což je znepokojivě nízká hodnota i na postkomunistické státy (země Visegrádu mají průměr mezi 60-70%). Volební účast sama o sobě nevypovídá o stavu demokracie ve státě, přestože se všeobecně usuzuje, že vysoká volební účast je jedním z hlavních reprezentativních znaků stavu systému. Nízká volební účast může být znakem celkové nespokojenosti občanů se směřováním a vývojem polské politiky a polského státu. Občané mohou nabýt dojmu, že institut voleb není dostačujícím nástrojem politické alternace a nejsou proto ochotní participovat.

5.2 Palikotovo hnutí

Strana *Palikotovo hnutí* podnikatele Janusze Palikota existuje teprve od poloviny roku 2011 a její volební zisk 44 mandátů v následných říjnových parlamentních volbách vzbuzuje údiv. Především pokud vezmeme v úvahu historicky silně konzervativní a křesťansky založenou polskou společnost. Její ideologickou profilací je liberalismus, populismus a zejména anti-klerikalismus/sekularismus.⁵⁴ Témata, která v jejím programu hrají největší roli jsou: zastavení státní finanční podpory pro církve; odstranění náboženství ze školních osnov a duchovenstva z podílu na veřejných funkcích; legalizace registrovaného partnerství; celková náprava polské politické scény a její zprůhlednění (odstranění senátu např.); změny ve financování politických stran; volební reforma; snížení deficitu státního rozpočtu a další ekonomické reformy.⁵⁵

Hnutí ostře odmítá silnou roli katolické církve v polské společnosti a její vliv na školství potažmo politickou scénu čímž znovu zesiluje již výše zmíněnou náboženskou konfliktní linii, která po marginalizaci levicových subjektů na několik let vyklidila politický prostor. S tím souvisí i její další profilace jako strany, která hájí a bojuje za práva homosexuálů a legalizaci měkkých drog. Úspěch strany je

---

⁵⁴ *Politický program strany Palikotovo hnutí*; dostupné z <http://www.ruchpalikota.org.pl/sites/default/files/rp.file_.3429.231.pdf (pdf.) > (12. 3. 2013)

⁵⁵ *Politický program strany Palikotovo hnutí*; dostupné z <http://www.ruchpalikota.org.pl/sites/default/files/rp.file_.3429.231.pdf (pdf.) > (12. 3. 2013)

signálem, že polská společnost, zejména její nespokojená mladší část, je na cestě k sekularizaci a větší otevřenosti.⁵⁶ Na rozdíl od nově vzniklých stran jako VV či SaS se *Palikotovo hnutí* nestalo součástí vládní koalice a tedy nedostalo příležitost projít onou „zkouškou z dospělosti“, která by dle mého názoru naplno odhalila strukturální nestabilitu takto ad hoc vzniklých stran. Navíc svou existenci odvozuje od štěpení stát-církev a nevyrůstá tedy z momentálního politického rozpoložení. Přesto alespoň rámcově zapadá mezi protestní hnutí bohatých podnikatelů, která se po volbách 2010 vynořila v zemích Visegrádu.

5.3 Teoretický rámec

Dle jednoduché Blondelovy⁵⁷ typologie spadá Polsko do kategorie vícestranického systému bez dominantní strany, tedy nejméně stabilního typu. Zisky dvou největších stran se nikdy nepřehouply přes 75%, stejně tak Polský stranický systém nedokázal vygenerovat žádnou dominantní stranu a to ani na levici ani na pravici. Sartoriho zařazení bude poněkud problematictější. Počet relevantních politických stran se v průměru pohybuje mezi 5-6 (pokud pomineme volby v roce 1990), jelikož i extrémní strany jako Solidarita či Liga polských rodin měly v jednom volebním období koaliční potenciál. Navíc jak jsme zjistili výše, v systému byla dlouho patrná silná ideologická vzdálenost mezi postsolidaritní pravici a dnes již marginální postkomunistickou levicí, která je sice dnes výrazně oslabena, avšak došlo k přesunu polarizace přesunu mezi dvě pravicové strany PO a PiS. Pravice se ještě v roce 2005 prala o společné voliče a byla si blízká i programově. Během posledních dvou voleb však došlo ke vzniku silného ideologického a sociálního příkopu. PiS transformovalo svou ideovou výbavu a dokázalo přebrat voliče populistické Sebeobrany a katolické Ligy polských rodin, čímž se zvýšila vzdálenost mezi oběma pravicovými bloky. Nově sílícím pólem v systému je pak antiklerikální Palikotovo hnutí, které do jisté míry supluje úlohu levice. Polský stranický systém se řadí mezi umírněné pluralismy avšak s výhradou

---

⁵⁶ *Provocateur's Strong Showing Is a Sign of a Changing Poland*; dostupné z <http://www.nytimes.com/2011/10/11/world/europe/polands-palikot-movement-signals-a-changing-society.html> (12. 3. 2013)

⁵⁷ Po volbách v roce 2001 pasuje Blondel Polsko do role multipartismu s dominantní stranou na levici, stejně jako Českou Republiku [Blondel 2007; s. 29]. Vidíme, že tento stav nevydržel dlouho.

směřující k polarizovanému pluralismu, podobně jako v českém či slovenském případě. Výhrada v tomto případě má podobu vysoké míry polarizace, která v systému panuje. Proto zařazení mezi umírněné pluralismy není stoprocentní, ale opět se bude jednat o systém nedokonalého umírněného pluralismu.

6. Radikalizace politických stran v Maďarsku

6.1 Stručný vývoj a současná podoba systému

Základ maďarského stranického systému se tvořil podobně jako v Polsku ještě v období komunistické diktatury v 70. a 80. letech pod vládou Maďarské socialistické dělnické strany (MSZMP). Cela řada subjektů, na rozdíl třeba od Československa, vznikla ještě před zhroucením režimu. V tomto období můžeme pozorovat dva hlavní směry: 1) liberálně-demokratickou opozici a 2) konzervativně-lidovou opozici [Fiala, Herbut 2003: 55]. V roce 1987 konzervativně-lidový tábor zakládá Maďarské demokratické fórum (MDF), které se v červnu 1989 plně transformuje v politickou stranu [Fiala, Herbut 2003: 56]. Druhý opoziční proud zakládá v listopadu 1988 Svaz svobodných demokratů (SZDSZ) a dále vzniká ještě liberální Svaz mladých demokratů (Fidesz), původně jako mládežnická organizace [Fiala, Herbut 2003: 57].

Určujícím jevem pro stranický systém Maďarska však bezpochyby byla situace uvnitř vládnoucí socialistické-dělnické strany. Zjednodušeně můžeme konstatovat, že zde postupem času krystalizovaly dva proudy – proreformní a konzervativní, podle akcentu na míru a hloubku ekonomických a politických reforem [Fiala, Herbut 2003: 60]. Reformisté měli výraznou převahu, a proto v říjnu 1989 dochází k rozpuštění MSZMP a založení nové strany navazující na socialistické tradice a ideje – Maďarské socialistické strany (MSZP) [Fiala, Herbut 2003: 60]. Valná většina v parlamentu působících maďarských politických stran tak vznikla do roku 1989. Co je však pro Maďarsko typické je značný neúspěch historických politických stran ve snaze etablovat se v novém prostředí po pádu komunismu [Fiala, Herbut 2003: 99].

Období od poloviny roku 1989 až do voleb z jara 1990 můžeme charakterizovat jako přechodovou fázi systému, kdy vzniká ústavní zakotvení politických stran a pluralitního politického zřízení vůbec. Zejména pak volební systém, který ve stejné podobě platí do současnosti⁵⁸, a který v maďarském případě zdaleka nejvýrazněji promlouvá do podoby systému stran ze všech zemí Visegrádu. Je označován za supersmíšený. Svými většinovými efekty významně napomáhá

---

⁵⁸ Od roku 2014 dojde k výrazné změně volebního systému, viz níže.

velkým stranám na úkor těch malých, přesto těm malým neznemožňuje vstup do sněmovny. Nastavení maďarského volebního systému přispívá k zabránění fragmentace systému stranického.

V prvních svobodných volbách na jaře 1990 zvítězilo MDF se ziskem 164 mandátů z 389 možných. Druhá skončila SZDSZ s 92 mandáty. Koaliční vládu utvořila vítězná MDF s menšími obnovenými historickými subjekty FKGP a KDNP. Volby 1994 znamenaly významný mezník v historii maďarského stranického systému. Vítězem voleb se stala levicová socialistická strana MSZP se ziskem 209 mandátů (absolutní většina) a od této chvíle jí musíme považovat za hlavní a nedílnou součást levicového spektra. Maďarští socialisté jsou ukázkovým příkladem úspěšné přeměny komunistické strany [Balík, Havlík 2011: 94]. Naopak došlo k oslabení SZDSZ, která postupně převzala úlohu malé středové liberální strany a započala postupná marginalizaci pravicové MDF. U všech pravicových maďarských stran se od počátku v různé míře projevoval nacionalismus, který je dodnes jedním z důležitých prvků stranické scény spolu se socioekonomickou konfliktní linií.

Pokud volby v roce 1994 znamenaly výrazný posun ke konsolidaci levé části politického spektra v Maďarsku, volby v roce 1998 znamenaly výrazný posun tentokrát v části středo-pravé. Fidesz Viktora Orbána dokázala o 14 mandátů porazit socialistickou stranu a utvořit vládní koalici s MDF a FKGP. Ve volbách 1998 už bylo jasně patrné, které strany tvoří onen pravo-levý základ v systému, a které budou hrát roli menších koaličních partnerů. Krystalizace obou táborů byla v roce 98[˚] takřka u konce. Fidesz pomalu ale jistě eliminovala či asimilovala většinu politických protivníků na pravici. Na rozdíl např. od polské pravice dokázala vybudovat koncentrovanou stranickou organizaci s dostatkem loajálních a disciplinovaných politických lídrů [Szczerbiak, Hanley 2006: 110]. Fenomémem voleb byl volební úspěch krajně pravicové strany MIÉP, čímž se do budoucna otevřel na pravici prostor pro extrémistické strany [Balík, Havlík 2011: 95].

Trend posilování dvou největších maďarských stran se nadále potvrdil v roce 2002. Koalice Fidesz-MDF získala dohromady 188 mandátů a MSZP 178 mandátů, tedy dohromady necelých 95% všech mandátů sněmovny, což značí silné bipolární směřování celého systému, které už naznačily volby 98[˚]. Volby v roce 2006 znovu vyhráli socialisté MSZP, druhá skončila Fidesz. Opět se jednalo o střet dvou

hlavních politických táborů, kterým ještě narostla podpora v absolutních číslech hlasů. Sílicí bipartistický trend „narušily“ dva malé subjekty SZDSZ a MDF, které znovu dokázaly překročit 5% hranici a hrát rozhodující roli při tvorbě vládní středo-levé koalice.

Intenzita stranické soutěže se v případě Maďarska zvyšuje. Rozdíly mezi výsledky obou stran byly do voleb 2010 velmi malé, proto se na volební kampaň oba tábory velmi soustředily. Maďarská politika je velmi personalizovaná a role lídrů hrají velkou roli v rozhodování voličů, větší než pravo-levé vnímání [Hloušek, Chytilík 2007: 174]. Čistě bipolárnímu směřování však brání značná polarizace systému mezi oběma podobně silnými bloky a konfrontační styl politiky [Bútora, Gyarfášová 2007: 24]. Dochází však k pravidelnému střídání „levice“ a „pravice“ u vlády a k ustálení vládní alternace došlo v případě Maďarska poměrně rychle. Na druhou stranu mohl maďarský stranický systém působit do voleb 2010 poněkud zamrzle.

Jak tvrdí Lukáš Benda, maďarský stranický systém je strukturován skoro výhradně ideologicky, tedy na škále pravice–levice [Fiala, Herbut 2003: 91]. Valná většina maďarských politických stran se prezentují jako „*catch-all*“, které se snaží oslovit co nejširší spektrum voličské základny, což jim zároveň zabraňuje se silněji navázat na určitou socioekonomickou část společnosti a vytvořit si stabilní a disciplinovaný elektorát.

Ekonomický propad Maďarska v časech globální hospodářské krize⁵⁹, stoupající sociální frustrace obyvatel, nedostatečné řešení vzniklé situace ze strany vlády a s tím spojený pokles důvěry v politické elity – to byly hlavní důvody drtivého vítězství pravice ve volbách 2010 [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 34]. Maďarsko, jako otevřená ekonomika s důrazem na export, bylo zasaženo hospodářskou krizí nejrazantněji ve středoevropském prostoru. Na to se váže velmi nejistá rozpočtová situace s rapidním snížením zahraničních investic [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 37]. Tehdejší premiér Gyurcsány byl nucen požádat o půjčku 25 miliard USD od EU a MMF výměnou za nutné a velmi nepopulární ekonomické škrty a reformy [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 38]. Gyurcsányho vláda se po

---

⁵⁹ Maďarsko mělo v roce 2009 zdaleka největší veřejný dluh vůči HDP ze všech zemí Visegrádu. Stejně tak nejnižší roční růst HDP.

odchodu SZDSZ z vlády v roce 2008 stala menšinovou a o rok později byla nahrazena vládou úřednickou. Viktor Orbán dokázal vzniklé situace brilantně využít ve volební kampani. Posbíral hlasy nespokojeného a radikalizujícího se elektorátu a zatlačil koaliční strany do výrazné defenzivy.

Tabulka č. 13 – Index fragmentace a maďarské parlamentní volby

Volby	Index fragmentace
1990	0,73
1994	0,65
1998	0,71
2002	0,55
2006	0,58
2010	0,50

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://www.valasztas.hu/en/ovb/index.html>

Tabulka č. 14 – Efektivní počet stran a maďarské parlamentní volby

Volby	Efektivní počet stran
1990	3,74
1994	2,89
1998	3,45
2002	2,21
2006	2,35
2010	2,0

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://www.valasztas.hu/en/ovb/index.html>

Tabulka č. 15 - Volební zisky dvou nejsilnějších maďarských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu.

Volby	Zisk hlasů (v %)	Zisk mandátů (v %)	Počet stran, které získaly zastoupení
1990	46,11	66,32	6
1994	52,73	72,02	6
1998	62,40	73,6	6
2002	83,12	94,81	4
2006	85,24	90,68	4
2010	72,03	83,16	4

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat

<http://www.valasztas.hu/en/ovb/index.html>

Tabulka č. 16 - Index of competitiveness (index soutěživosti maďarského stranického systému)

1990	1994	1998	2002	2006	2010
0,87	0,60	0,87	0,98	0,97	0,40

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat
<http://www.valasztas.hu/en/ovb/index.html>

Stabilita, struktura a disciplína dvou maďarských politických táborů nám poskytuje velmi kvalitní prostor pro analýzu. Od počátku své pluralitní existence směřuje maďarská stranická soustava k překonání roztržitého stavu. Index fragmentace se z hodnoty 0,73 při prvních demokratických volbách v roce 1990 dostal na nynější hodnotu 0,50, což je výrazem unikátní pozice Maďarska v zemích V4, jako nejméně fragmentovaného systému stran, ale také jako systému s nejvyšším stupněm stability a koncentrace, jelikož počet stran, které se dlouhodobě dokáží probojovat do parlamentu se ustálil na číslovce 4. Na sílící koncentraci systému se podílí nastavení volebního systému, malé volební obvody, ale také psychologické účinky vedoucí ke strategickému hlasování voličů pro dvě velké strany [Hloušek, Chytilík 2007: 119]. Maďarský volič, stejně jako specifický volební systém zapříčiňuje nepropouštění malých stran do parlamentu.

Podobně je na tom index efektivního počtu stran, který se dnes zastavil na hodnotě 2,0. Jinak řečeno, pouze dvě politické strany jsou rozhodujícími hráči, ostatní jsou odsouzeny hrát pouze slabou opoziční roli. Výsledky indexů do značné míry ovlivnila situace po volbách 2010, kdy byla marginalizována role malých středových stran jako jazyčku na vahách“ pro utvoření koaliční vlády a dramatického vítězství pravicové Fidesz, které z ní učinilo na jedno volební období dominantní stranu. Otázkou tak zůstává, zda při volbách 2014 Fidesz svou roli potvrdí nebo dojde k resuscitaci socialistů, jako jediné možné alternativy na levici a návratu k výrazné soutěživosti systému.

Do parlamentu v roce 2010 pronikly dvě úplně nové strany, které dosud neměly parlamentní zastoupení, čímž byla narušena již výše zmíněná rigidita stranického spektra. Zvýšenou otevřenost nám dokazuje i míra podpory pro dvě nové strany, která se vyšplhala na 24% hlasů. SZDSZ jako tradiční koaliční strana

byla z parlamentu odstraněna, stejně jako konzervativní MDF. Drtivé bylo vítězství Fidesz, která získala 263 (z 389! možných), stejně jako prohra socialistů, kteří uhájili pouze třetinu křesel z voleb 2006 a ztratili na dva a půl milionu hlasů, což značí přerušování dlouhodobého trendu posilování dvou největších stran. Logika fungování systému „winner takes all“ však opuštěna nebyla a to nejen díky volebnímu systému, ale také silné pozici premiéra, který může být odvolán z funkce pouze konstruktivním vetem. Až volby v roce 2014 ukážou, zda propad socialistů bude dlouhodobým či krátkodobým jevem.

Fidesz má ústavní většinu, což je bezprecedentní záležitost v zemích V4 a nemusí se ohlížet na opoziční či koaliční strany. Tento stav se ukázal jako těžká zkouška Maďarské demokracie, neboť FIDESZ si svými opatřeními očividně snaží zajistit politickou hegemonii do budoucna. Maďarsko je v posledních letech obviňováno Evropskou unií či OSN z autoritářských tendencí vlády Viktora Orbána, který využil ústavní většinu k ústavnímu, justičnímu i volebnímu inženýrství. Proti změnám, které překračují pluralitní demokratické mantinely, se kriticky vymezuje nejenom parlamentní opozice⁶⁰ ale samotní občané.⁶¹

Od ledna 2012 platí nová maďarská ústava, která mění stávající politické nastavení v několika směrech. První zásadní změnou je nový volební zákon, podle kterého se má volit při volbách 2014. Maďarský ústavní soud zrušil článek podle kterého musí být potenciální voliči povinně úředně registrováni nejpozději 15 dní před volbami.⁶² Opozice tvrdě kritizovala toto ustanovení i s ohledem na obecně větší disciplinovanost voličů pravice a také na znevýhodnění voličů, kteří se rozhodnou volit na poslední chvíli.⁶³ Další omezení byla přijata také v možnosti

---

⁶⁰ Neaktivněji vystupuje strana LMP a Jobbik. Z tábora občanských iniciativ a hnutí se jedná zejména o „4K!“ a „Milla“. Dostupné z <<http://hungarianspectrum.wordpress.com/2012/10/21/hungarian-opposition-groups-lmp-4k-and-milla/>> (16. 3. 2013)

⁶¹ *Proti změně ústavy demonstrovaly desítky tisíc Maďarů*; dostupné z <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=727250>> (18. 3. 2013)

⁶² *Maďarský ústavní soud zrušil povinnou registraci voličů*; dostupné z <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=767255>> (18. 3. 2013)

⁶³ Zřejmě by se jednalo také o znevýhodnění pro etnické menšiny např. Romy či chudé a méně vzdělané obyvatele Maďarska.

vedení volební kampaně na internetu a dalších médiích jako např. soukromé televizní společnosti.⁶⁴

Stávající supersmíšený volební systém bude napříště výrazně pozměněn a zjednodušen. Dojde ke snížení počtu mandátů z 386 na 199 (106 z jednomandátových obvodů a 93 z celostátní listiny), systém bude nově jednokolový namísto dvoukolového (v případě jednomandátových obvodů), byla přidána tzv. aditivní klauzule pro koalice (stejná jako jí známe z České republiky) a dojde k překreslení hranic volebních obvodů.⁶⁵⁶⁶ Oproti systému minulému došlo k procentuálnímu zvýšení počtu mandátů, které je možné získat z jednomandátových obvodů. Dle starého systému náleželo 176 mandátů z 386 většinové části volby, což činilo přibližně 46% všech mandátů. Nově však 106 křesel ze 199 činí 53% všech mandátů. Došlo tedy k posílení většinové složky, která nyní převažuje nad poměrnou, čímž by teoreticky mělo dojít k dalšímu posilování dvou největších stran na úkor těch malých.

Jedním z řady neuralgických bodů je i mediální zákon z ledna 2011, který umožňuje finančně sankcionovat média za jejich prohlášení či názory.⁶⁷ Mediální rada, zřízená k tomuto účelu, může udělit pokutu, požadovat zveřejnění zdroje či dokonce nařídít domovní prohlídku, čímž de facto upřela jakoukoliv svobodu tisku. Některé problematické články mediálního zákona však byly pod tlakem nakonec zrušeny, jmenovitě možnost cenzury a vynucení si zveřejnění zdroje.⁶⁸ Další části ústavy pak mají dle názorů Bruselu podkopávat nezávislost centrální banky či

---

⁶⁴ *Maďarsko možná zakáže volební kampaň na internetu a soukromých TV*; dostupné z <<https://www.euroskop.cz/8953/21547/clanek/maarsko-mozna-zakaze-volebni-kampan-na-internetu-a-v-soukromych-tv/>> (19. 3. 2013)

⁶⁵ *Změny ve volebním systému Maďarska*; dostupné z <<http://www.kormany.hu/en/hungary/the-electoral-system-parliamentary-changes>> (19. 3. 2013)

⁶⁶ dostupné z <<http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/hungary/Beyond%20democracy%20-%202027%20Nov%202011.pdf>> (19. 3. 2013)

⁶⁷ *Svoboda tisku umírá, ale nevzdává se*; dostupné z <<http://www.presseurop.eu/cs/content/article/446531-svoboda-tisku-umira-ale-nevzdava-se>> (19. 3. 2013)

⁶⁸ *Maďarsko obrousilo hrany mediálnímu zákonu*; dostupné z <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/178439-maarsko-obrousilo-medialnimu-zakonu-hrany/>> (19. 3. 2013)

justice.⁶⁹ Lze namítat, že volební či mediální zákony Viktora Orbána byly pouhou snahou omezit exekutivní přístup svým politickým protivníkům, jak to dělají modelové kartelové strany. Fidesz však svá opatření nadále posouval za únosnou demokratickou hranu ve snaze přenastavit celý politický systém.

Množství problematických zákonů bylo navíc přijato jako ústavní (např. rovné zdanění), tudíž je pro jejich změnu potřeba dvoutřetinová většina v parlamentu a nejsou tak napadnutelné ústavním soudem.⁷⁰ Maďarsko bylo nuceno některé kontroverzní kroky, díky kterým by měla exekutiva moc nad médii či soudnictvím, postupem času zmírňovat, zejména pod hrozbou sankcí EU a ztráty nároků na mezinárodní finanční pomoc.⁷¹

6.2 JOBBIK

Poslední volby aktualizovaly staronový pól oddělující radikální a umírněnou pravici, který v Maďarsku na čas ochabl. Novým polem v systému se stala extrémně-pravicová Jobbik.⁷² Strana dokázala nejen oslovit frustrované a radikální voliče, ale také se pasovat do role jediné možné síly, která vyvede Maďarsko z krize onou pověstnou „vládou pevné ruky“ [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 44]. Její protivládní a nacionalistická rétorika plná jednoduchých a jasných řešení se navíc silně opírala o protiromský osten⁷³, který našel o značné části elektorátu patřičnou odezvu. Jobbik volebně profitovala především ze zhoršující se ekonomické situace Maďarska, zejména v chudých regionech na severovýchodě a regionech s vysokým procentem Romské populace [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 17].

---

⁶⁹ *EU uvalí na Maďary sankce, pokud nezmění ústavu*; dostupné z <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropska-unie/clanek.phtml?id=729304>> (19. 3. 2013)

⁷⁰ *Hungary's Constitutional Revolution*; dostupné z <<http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/12/19/hungarys-constitutional-revolution/>> (19. 3. 2013)

⁷¹ Silné znepokojení nad současným stavem Maďarské demokracie vyjádřil i americký velvyslanec v Budapešti Kounalakis. Ve své zprávě píše např. o zvyšování centralizace a koncentrace moci či ztrátě nezávislosti demokratických institucí. Celé vyjádření velvyslance dostupné z <<http://hungary.usembassy.gov/kounalakis12082011.html>> (19. 3. 2013)

⁷² Krajně pravicová politická strana už v parlamentu zasedala v období 1998-2002 - MIÉP

⁷³ Romové v maďarsku jsou nejslabší sociální skupinou s nejnižší mírou vzdělání a zaměstnanosti [Gyarfášová, Mesežnikov 2011, s. 45].

Jobbik byla založena v roce 2003 konzervativními vysokoškolskými studenty jako politické hnutí [Černoch 2011: 120]. Z počátku spíše umírněné uskupení se postupem času radikalizovalo. V důsledku založení paramilitární „Národní gardy“ dostala strana přízviska neofašistická, homofobní a antiromská [Černoch 2011: 120]. Národní Gardy, které měly zajišťovat „právo a pořádek“ stranu do značné míry zdiskreditovaly, ale zároveň díky nim měla Jobbik velký prostor v médiích, nejen domácích.⁷⁴ Hlavní pole působnosti gardy se soustředilo především na regiony s vysokým procentem romské populace a kriminality. V roce 2009 byly gardy soudem zakázány.

Hlavní ideologií Jobbiku je nacionalismus, který je aplikován na veškeré politické, sociální a ekonomické otázky, dále anti-liberalismus, obrana národních zájmů a ekonomický protekcionismus [Černoch 2011: 122-123]. Volební program z roku 2010 s názvem „*Radikální změna*“⁷⁵ se opírá o několik tematických okruhů. Jobbik dle něj bude usilovat o silný, konkurenceschopný a soběstačný maďarský stát; snižování ekonomické závislosti na západě a posílení obchodních vazeb na východ; ochranu národních zájmů stejně jako nerostného a přírodního bohatství země; vytváření pracovních míst; řešení romské integrační otázky a zastavení romské kriminality. Pokud Jobbik mluví o maďarském národě, má na mysli všechny Maďary, i ty nacházející se na území jiných států.

Jobbik nelze na základě programu označit za stranu extrémistickou, pouze za stranu radikální, tedy takovou, která v zásadě uznává demokracii a její pravidla hry. Přesto oba typy spojuje několik prvků, které nelze přehlédnout. V zásadě je to odpor vůči něčemu cizímu, něčemu co vybočuje či se nějakým způsobem vyčleňuje. Nejčastěji jsou tak terčem nenávisti cizinci či přistěhovalci, Romové či lidé jiného vyznání (Muslimové). Společná je také ostrá a velmi kritická rétorika namířená proti stávajícím „zkaženým“ politickým elitám a stranám, stejně tak proti jejich politickému stylu, což umožňuje oslovovat skupiny nespokojených voličů. Silný

---

⁷⁴ dostupné z
<<http://link.brightcove.com/services/player/bcpid1184614595?bctid=28993521001>>
(televizní reportáž) (20. 3. 2013)

⁷⁵ *Politický program strany JOBBIK*; dostupné z
<<http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>> (20. 3. 2013)

nacionalismus a národní protekcionismus je pak obmotán antiliberalismem a antistranickým sentimentem.

Neschopnost vládních stran vypořádat se s ekonomickou konjunkturou a celková nespokojenost obyvatelstva s politickou situací země přinesly krajně pravicovému Jobbiku volební úspěch. Hospodářské problémy se už nejednou v historii ukázaly jako živná půda pro růst radikalizace a vypjatý nacionalismus, přestože sama ekonomická krize není jedinou příčinou růstu podpory extrémistů. Navíc apel na národní hrdost, hodnoty a jednotu národa (maďarský revizionismus) má zejména v Maďarsku silné kulturní a historické kořeny.⁷⁶ Jobbik v Evropě otevřeně spolupracuje s „podobnými“ stranami jako britskou BNP (British National Party) či francouzskou Národní Frontou.⁷⁷

Druhá nová strana LMP (*Politika může být jiná*; zisk 16křesel) založená v roce 2009, uspěla s environmentálním apelem a důrazem na dodržování lidských práv [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 17]. Jedním z důležitých prvků jejího programu byly problémy chudoby, sociálního vyloučení a romská otázka [Černochoch 2011: 47]. Na rozdíl od Jobbiku, však LMP zastávala názor, že nelze svalovat vinu za hospodářské neúspěchy Maďarska na etnickou skupinu, která je dlouhodobě diskriminována [Černochoch 2011: 118]. Přesto zde vidíme jasnou absenci uceleného politického programu či ideologického směřování, spíše pouhý apel na změnu poměrů v politice [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 47]. Co se týče voličstva, LMP oslovovala nejvíc právě bývalé přívržence liberální SZDSZ [Gyarfášová, Mesežnikov 2011: 47].

6.3 Teoretický rámec

Pokusím se na závěr zařadit Maďarsko do teoretické klasifikace J. Blondela a G. Sartoriho. Dle Blondelovy⁷⁸ typologie, akcentující a velikost a počet stran, se Maďarsko donedávna řadilo do systému „dvou a půlté strany s malou středovou

---

⁷⁶ Až 21% maďarské populace je otevřeno krajně pravicovým idejím (dostupné z <<http://euobserver.com/political/29866>> (20. 3. 2013)

⁷⁷ *A far-right for the Facebook generation: The rise and rise of Jobbik*; dostupné z <<http://euobserver.com/political/29866>> (20. 3. 2013)

⁷⁸ Sám Blondel označuje Maďarsko mezi léty 2002-2006 termínem „near two party configuration“ [Blondel 2007; s. 29]

stranou“, jelikož dvě největší strany dokázaly dvoje volby po sobě získat více jak 80% hlasů (a dokonce více jak 90% mandátů). V absolutních počtech hlasů navíc neustále posilovaly, což mohlo vést k přesvědčení, že Maďarsko se nachází na cestě k bipartismu. Poslední volby však tímto stavem značně zamíchaly. Zisk Fidesz se přehoupl přes hranici 52% (o přibližně 33% hlasů více než druzí socialisté) hlasů a mohli bychom tak v současné době hovořit o systému „*vícestranickém s dominantní stranou na pravici*“.

Sartoriho teoretický rámec, zdůrazňující počet stran a jejich ideologickou vzdálenost, nám poskytne plastičtější obraz stranického systému. Jeho fungování a formát má z dlouhodobého hlediska logiku umírněného pluralismu s bipolárními tendencemi. Jedná se však o zařazení s několika problematickými body. Počet relevantních stran se dlouhodobě pohyboval mezi třemi až pěti. Nyní však Jobbik ani LMP nemůžeme zařadit mezi relevantní strany, protože nemají ani koaliční ani vyděračský potenciál. Jobbik ani přes svůj výrazný volební úspěch nemůže na silné vládní Fidesz svůj vyděračský potenciál uplatnit, o koaličním potenciálu pak nemůže být řeč už vůbec. LMP zase naopak do budoucna může převzít úlohu malé středové strany s koaličním potenciálem, to však ukáží až následující volby. Dalším neuralgickým bodem je značná polarizace mezi pravicovým a levicovým blokem, kterou navíc zvýšila přítomnost nacionalistických radikálů v parlamentu a zejména autoritářské kroky nové vlády premiéra Orbána. V neposlední řadě se zdá, že dlouhodobé směřování Maďarska k bipartismu a posilování největších stran, bylo přerušeno a Fidesz může do budoucna převzít úlohu dominantní strany. Jak vidíme pozice systému je velmi otevřená a do budoucna může nastat několik scénářů, které nelze v tuto chvíli s úspěchem predikovat.

Závěr

Není překvapujícím zjištěním, že po půlstoletí destrukce a potlačování jakékoliv opozice má valná většina politických stran v zemích Visegrádu, potažmo postkomunistického prostoru, problém vybudovat si voličskou či členskou základnu. Velmi nepříznivé podmínky pro rozvoj politických stran v zemích Visegrádu také zapříčinily, že strany v tomto regionu jsou nadále velmi často organizačně slabé, ideologicky fragmentované a strukturálně nestabilní. Organizační „pružnost“ stran výrazně napomáhá při fázi přerodu či přechodu k demokracii, ale naopak politické strany brzdí v dobách, kdy jsou základní mantinely a pravidla hry nastaveny a uznávány.

Nelze použít tezi, že pravice je obecně ve střední Evropě více fragmentovaná a méně institucionálně stabilní, protože polský či maďarský případ nám tuto tezi vyvrací. Zároveň to neznamena, že levice, která měla v 90. letech logický institucionální, kádrový a finanční náskok je ve všech zemích Visegrádu stabilnější a strukturovanější. Příklad od případu je jiný a například Polsko je od roku 2005 důkazem promarnění onoho náskoku pro levici a její odsunutí na druhou kolej. V České republice levice vyhrála volby, ale přesto musela zůstat další volební období v opozici. Na Slovensku byla situace až do voleb 2012 stejná.

Vstup nových politických stran do parlamentu a naopak odchod starých a „zaběhnutých“ stran ukazuje na značnou otevřenost stranických systémů V4. Ve všech zemích Visegrádu uspěly nové politické strany, které do svého programu a rétoriky zanesly snahu o změnu dosavadní politiky. Nejviditelnějším fenoménem voleb 2010/2011 bylo odmítnutí stávajících politických elit, jejich stylu a silná deziluze občanů z chování establishmentu. Úspěch těchto stran je důkazem vzrůstajícího napětí a touhy voličů po změně.

V českém politickém prostředí sílí poptávka po občanských iniciativách, které mají stávající politiku ozdravit a očistit. Problém však nastává ve chvíli, kdy vyvstává požadavek nahrazení tradičních politických struktur, tedy politických stran, právě těmito „nepolitickými“ institucemi. Důvody těchto požadavků jsou nasnadě: politické strany se zdá se selhaly, důvěra občanů v ně klesá a už nedokážou

naplňovat některé ze svých funkcí. Liberální demokracie však bez politických stran a jejich soutěže fungovat nemůže, a jakékoliv pokusy o nahrazení tohoto vzorce jsou ve svém jádru odsouzeny k neúspěchu. Krize důvěry v politické strany je ve své podstatě krizí důvěry v samotný institut demokracie. Spíše než vytvářet utopické sociokulturní konstrukce, měli bychom se zabývat otázkou, jak zlepšit stávající politické prostředí v nově vzniklých demokraciích.

Dovolím si tvrdit, že český stranický systém můžeme považovat za relativně konsolidovaný, neboť i po přelomových volbách z roku 2010 byl zachován jeho formát. Přesto v něm můžeme nalézt několik neuralgických bodů, které nám brání v přijmutí jasného verdiktu. Náhlé zvýšení fragmentace pozorujeme i za stavu stejného počtu politických stran v systému. Otázka budoucnosti KSČM bude i nadále jednou z klíčových otázek v českém prostředí, jelikož její podpora výrazněji neklesá. Další oslabování největších dvou stran (ODS a ČSSD) znamená vážný problém, který ve spojení se vznikem „nových stran“ typu VV může v krajním případě znamenat implozi stranického systému.

Slovenský stranický systém se během posledních 15ti let pozoruhodně rychle dokázal vymanit z dědictví mečiarismu a nastoupit cestu pozvolné demokratické a stranické konsolidace. Přestože jeho stranický formát stále zůstává v pásmu na pomezí umírněného a polarizovaného pluralismu, došlo v posledním desetiletí alespoň k překonání fragmentace levice a masivnímu nárůstu SMĚRu. Naopak slovenská pravice zažívá nekončící sérii štěpení a dekoncentrace, které nejlépe ilustrují stále nové volebně úspěšné subjekty jako SaS či OLaNo. Dokud nedojde k rapidní koncentraci pravicového spektra, Slovensko nebude možné klasifikačně přesunout do sartoriánského omezeného pluralismu. Tomuto kroku navíc nadále brání silná polarizace v systému, kterou vyvolává zejména konfrontační styl politiky Roberta Fica a jeho strany Směr, která opanovala levou část stranického spektra a zejména přílišný numerický počet relevantních aktérů v systému. Voličská nestálost a působení podnikatelských stran může postupující konsolidaci značně zbrzdit a narušit politickostranické interakce. Základní vzorce stabilního koaličního chování však jsou stanoveny a dochází k pravidelné alternaci vládních kabinetů.

Polský systém stran neprodělal v posledním období výrazné změny a to ani s ohledem na tradičně problematické pokusy o jeho strukturální analýzu. Polsko zůstává svým formátem na pomezí mezi polarizovaným a umírněným pluralismem, kdy se průměrně pět relevantních aktérů pohybuje v systému. Systémovou zvláštností je faktická absence relevantní a autentické polské levice, která by dokázala konkurovat dvěma dominantním pravicovým subjektům tvořící unikátní dvojpólový model stranické soutěže. Tradičně vysoká je však polarizace, která byla v minulosti způsobená zejména zápasem mezi postsolidaritní pravíci a postkomunistickou levicí a nyní se přesunula mezi dvě pravicové strany PiS a PO jako souboj liberálního a konzervativního Polska. Současně došlo k aktualizaci antiklerikální linie, kterou reprezentuje Palikotovo hnutí.

Maďarská stranická soustava naopak zažila zřejmě největší strukturální otřes a radikalizaci od zakládajících voleb v roce 1990. Pokles ekonomické výkonnosti a s tím související frustrace občanů se naplno projevil při posledních volbách. Znovuotevření stranického systému bohužel nabralo reálné kontury v radikálně-pravicové straně Jobbik. Ta se svým populistickým, antiromským a nacionalistickým programem společně s umě oprášeným maďarským revizionismem nečekaně uspěla v boji o parlamentní křesla. Ještě mohutnějším strukturálním otřesem bylo masivní a bezprecedentní vítězství pravice, které vyvrátilo kořeny dlouhodobého bipartistického trendu. Země se bude muset do budoucna vyrovnat s velmi nestandardním jednobarevným vládnutím strany Fidesz, která svou ústavní většinu aktivně využívá k adopci autoritářských principů ve snaze zajistit si hegemónní politické postavení do budoucna. Dosavadní vládní a ústavní kroky ukázaly, jakým nebezpečím pro nové demokracie může být ústavní většina pro jednu jedinou politickou stranu.

Poslední vývoj zemí Visegrádu vygeneroval dva negativní fenomény, které přímo korelují se silící nespokojeností občanů s politickou situací. Jako hypotézu, která by si zasloužila samostatný budoucí výzkum bych uvedl možnou existenci korelace mezi samotnou finanční krizí a těmito fenomény. Jak jsem již zmiňoval, nárůst výskytu nového typu podnikatelských politických uskupení, tedy stran okolo jednoho lídra, vytvořených takřka „na koleni“ v laboratorních podmínkách, byl nejviditelnější systémovou změnou posledních voleb v zemích Visegrádu.

Existence byznysových stran je jevem vyskytujícím se převážně v zemích s krátkou či přerušovanou demokratickou tradicí respektive po přenastavení základů systému. Strany bohatých podnikatelů - české Věci Veřejné, polské Palikotovo Hnutí a slovenská Svoboda a Solidarita, dokázaly relativně velmi rychle pomocí nových prostředků masových medií mobilizovat nespokojené, nerozhodnuté a frustrované voliče hledající alternativu k dosavadním zaběhlým politickým uskupením. Přesto poslední dvě zmiňované strany některé znaky business firm party nesplňují a nelze je tak souhrnně řadit do stejné kategorie. Palikotovo hnutí v zásadě vyrůstá ze štěpení stát-církev, které je v tradičně katolické polské společnosti přítomno. Navazuje se tedy primárně na téma respektive konflikt, který je celospolečenský a má silné sociální, historické a ekonomické kořeny. Naproti tomu slovenská Svoboda a Solidarita svou existenci navazuje na ekonomickou recesi a snahu o zavedení hlubších ekonomických reforem. Cílem je zlepšit dosavadní hospodaření státu a to cestou neoliberalismu, či libertarianismu jak vyplývá z volebního programu. Věci Veřejné naproti tomu nemají svou existenci od čeho odvodit, či jak jí zdůvodnit a pouze reagují na momentální voličskou poptávku, na potřeby „konzumenta“. Jejich „nosným“ tématem je přímá demokracie a boj s korupcí, čímž prokazují ideovou vyprázdňenost a ideologickou absenci. Jejich činnost je podmíněna snahou infiltrovat veřejný sektor, získat podíl na moci a přístup ke státním zakázkám.

Každá z výše zmíněných stran má jiné důvody vzniku, jiný okruh voličů a za každou stojí jiný druh frustrace. Věci Veřejné se v mé analýze ukázaly jako unikátní případ, kdy lze politologický teoretický koncept aplikovat téměř beze zbytku a proto se je nebojím jako jediné označit za klasickou business firm party. SaS a Palikotovo hnutí některé znaky naplňují, avšak v mnoha jiných ohledech se této teoretické koncepci vymykají, přesto do kontextu středoevropského vývoje zapadají.

Fenoménem číslo dvě, který se však ukázal pouze izolovaně v případě Maďarska, je volební úspěch pravicově radikální strany Jobbik. Záměrně užívám termín „radikální“, jelikož slovo extrémistická by se mělo používat pouze v případě, že se jedná o stranu antisystémovou, která usiluje o svržení dosavadního politického uspořádání, tedy demokracie. Naproti tomu strana radikální usiluje o

hluboké a zásadní změny a reformy, vždy však v rámci daného ústavního pořádku a s akceptací voleb jako nástroje politického pluralismu a alternace. Z volebního programu strany Jobbik ani z prohlášení jejích představitelů však nelze nabít přesvědčení, že by se jednalo o stranu antisystémovou. Výrazný volební úspěch přisuzují nejen ekonomické nejistotě, ale také soustavné kritice stávajícího politického establishmentu a agresivní etnicky nesnášenlivé rétorice. Pokud se podíváme na situaci radikální a extrémní pravice v Západní Evropě, můžeme říci, že se obecně nenachází v příliš záviděníhodné situaci. Přes podmínky, které nabízí finanční krize pro pravicový radikalismus, není podpora pro tento ideově-programový typ stran vysoká. Nejzářivějšími představiteli radikální pravice jsou francouzská *Front National*, britská *British national party*, v Itálii pak *Alleanza Nazionale* a *Lega Nord* a rakouská *FPÖ*.

Tabulka č. 17 - Průměrné hodnoty indexu fragmentace zemí Visegrádu

Stát	1. volby	2. volby	3. volby	4. volby	5. volby	6. volby	7. volby*
ČR	0,55	0,79	0,76	0,73	0,72	0,68	0,78
Polsko	0,89	0,75	0,66	0,73	0,76	0,65	0,67
Slovensko	0,80	0,69	0,77	0,79	0,84	0,79	0,75
Maďarsko	0,73	0,65	0,71	0,55	0,58	0,50	
Průměr	0,74	0,72	0,73	0,70	0,73	0,66	0,73

*Osmé volby se konaly pouze na Slovensku, nelze proto data průměrovat

Tabulka č. 18 - Průměrné hodnoty indexu efektivního počtu stran zemí Visegrádu

Stát	1. volby	2. volby	3. volby	4. volby	5. volby	6. volby	7. volby*
ČR	1,82	4,82	4,15	3,71	3,67	3,09	4,51
Polsko	9,8	3,9	2,9	3,7	4,2	2,8	3,0
Slovensko	5,0	3,2	4,4	4,7	6,1	4,8	4,0
Maďarsko	3,74	2,89	3,45	2,21	2,35	2,0	
Průměr	5,09	3,70	3,73	3,58	4,08	3,17	3,84

*Osmé volby se konaly pouze na Slovensku, nelze proto data průměrovat

Tabulka č. 19 - Průměrné hodnoty procentuálních zisků hlasů pro dvě největší strany

Stát	1. volby	2. volby	3. volby	4. volby	5. volby	6. volby	7. volby*
ČR	62,74	43,78	56,06	60,05	54,67	67,70	42,30
Polsko	24,30	35,50	70,00	53,70	51,10	73,60	69,07
Slovensko	48,56	51,96	45,39	53,33	34,59	47,50	50,22
Maďarsko	46,11	52,73	62,40	83,12	85,24	72,03	
Průměr	45,43	45,99	58,46	62,55	56,40	65,21	53,86

*Osmé volby se konaly pouze na Slovensku, nelze proto data průměrovat

Politické strany nově vzniklých demokracií musí čelit podobným výzvám, kterým čelí strany v západních demokraciích, což je důkazem že stranické systémy můžeme považovat za relativně stabilní, jakkoliv se toto tvrzení může zdát odvážné. Pozorované fenomény nejsou ve své podstatě defektní a nenabourávají základy položené v průběhu dvou dekad (s malou výjimkou v maďarském případě jejichž původ však netkví v systémovém nastavení). Přesto nelze stranicko-systémové uspořádání zkoumaných zemí považovat za plně konsolidované. Ani data průměrných hodnot pomocných indexů fragmentace, efektivního počtu stran a míry koncentrace z výše zmíněných tabulek nám neposkytnou nějaké vodítko, či neodhalí dlouhodobý konsolidační trend. Spíše se ukazuje, že v průměru k překonávání fragmentace prozatím nedochází, podobně jako nedochází ke zvyšování míry koncentrace. Legitimita politických stran vykazuje trhliny, avšak samočistící mechanismy dosud dokázaly spolehlivě odfiltrovat slabé a neukotvené strany. V zásadě tak můžeme přijmout dva závěry – systémy úplnou konsolidací prozatím neprošly vzhledem k přetrvávající neustálé obměně relevantních aktérů, značným úspěchům kvazi-podnikatelských subjektů, problematickým vzorcům chování či výrazné polarizaci. Na druhou stranu byl v každém z nich položen strukturální základ, který pokud nebude narušován zvenčí (jako v případě Maďarska), měl by jejich vývoj směřovat k rostoucí institucionální integritě.

Závěrem bych chtěl upozornit na úskalí, která s sebou přináší studium současných fenoménů uvnitř mladých stranických systémů. Tento typ studií je náročný z hlediska zisku informací z internetových zdrojů a novinových článků, neboť literatury, která pokrývá dané období je logicky nedostatek. Práce tohoto

zaměření obnáší vysokou náročnost na selekci zdrojů a pramenů, jejichž přesnost a faktickou hodnotu je navíc nutné dále ověřovat. Druhým nepříjemným zjištěním bylo odhalení limitů, které mají kvalitativní a kvantitativní politologické metody. Ať už se jedná o zařazování stranických systémů do klasifikačních typologií, či o data získaná pomocí výpočtů indexů.

Summary

Rapid and sudden collapse of the communist establishment meant the need to construct the most democratic institutions almost from scratch. Political parties and movements then mostly play a role of privileged actors not only in the process of transition but also of democratization. Young party systems of Central European countries are characterized by openness and unfinished process of party development.

It is not surprising that after half a century of destruction and repression of any opposition, the vast majority of political parties in the Visegrad countries, hence the post-communist space, has very low level of constituency and membership. Very unfavorable conditions for the development of political parties also caused the parties in the region are still very often organizationally weak, ideologically fragmented and structurally unstable.

The entry of new political parties in Parliaments show a large openness of V4 party systems. The dangerous phenomenon of elections 2010/2011 was the rejection of existing political elites, their style and strong disillusionment of citizens of the establishment behavior. In all Visegrad countries were successful new political parties, with their rhetoric attempt to change the existing policy. The crisis of confidence in political parties is essentially a crisis of confidence in the institute democracy.

Recent developments in the Visegrad countries generated two negative phenomena. Occurrence of a new type of political groups called bussines firm party, the parties around one leader, created almos in laboratory conditions, was the most visible systemic change after last elections. It deepens opaque relationship between the political sphere and the sphere of economic interests. The phenomenon number two, however, which showed only isolated in Hungary is significant electoral success of radical right-wing party Jobbik. Although the legitimacy of political parties is impaired, the party systems appear to be relatively stable.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 - Index fragmentace a české parlamentní volby

Tabulka č. 2 - Efektivní počet stran a české parlamentní volby

Tabulka č. 3 - Volební zisky dvou nejsilnějších českých stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Tabulka č. 4 - Index of competitiveness (index soutěživosti českého stranického systému)

Tabulka č. 5 - Index fragmentace a slovenské parlamentní volby

Tabulka č. 6 - Efektivní počet stran a slovenské parlamentní volby

Tabulka č. 7 - Volební zisky dvou nejsilnějších slovenských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Tabulka č. 8 - Index of competitiveness (index soutěživosti slovenského stranického systému)

Tabulka č. 9 - Index fragmentace a polské parlamentní volby

Tabulka č. 10 - Efektivní počet stran a polské parlamentní volby

Tabulka č. 11 - Volební zisky dvou nejsilnějších polských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu

Tabulka č. 12 - Index of competitiveness (index soutěživosti polského stranického systému)

Tabulka č. 13 - Index fragmentace a maďarské parlamentní volby

Tabulka č. 14 - Efektivní počet stran a maďarské parlamentní volby

Tabulka č. 15 - Volební zisky dvou nejsilnějších maďarských stran (koncentrace hlasů) a počet stran v parlamentu.

Tabulka č. 16 - Index of competitiveness (index soutěživosti maďarského stranického systému)

Tabulka č. 17 - Průměrné hodnoty indexu fragmentace zemí Visegrádu

Tabulka č. 18 - Průměrné hodnoty indexu efektivního počtu stran zemí Visegrádu

Tabulka č. 19 - Průměrné hodnoty procentuálních zisků hlasů pro dvě největší strany v zemích Visegrádu

Graf č. 1 - Vnímání rozšíření korupce mezi veřejnými činiteli v České republice

Seznam literatury a zdrojů

1) Monografie a sborníky

a) neperiodická literatura

Balík, S.; Havlík, V. (2011). *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita.

Blondel, J.; Müller; Rommel, F.; Malová, D. (2007). Vyd. 1. *Governing new european democracies*. Macmillan: Basingstoke & New York

Bútora, M.; Gyárfášová, O.; Mesežnikov, G. (2007). *Democracy and populism in Central Europe : the Visegrad elections and their aftermath*. Vyd. 1. Bratislava: institute for Public Affairs.

Cabada, L.; Kubát, M. (2004). *Úvod do studia politické vědy*. Vyd. 2. Praha: Eurolex Bohemia.

Cabada L. a kol. (2008). *Komparace politických systémů: nové demokracie střední a východní Evropy*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica.

Černoch, F. (2011). *Political parties and nationalism in Visegrad countries*. Vyd. 1. Brno: International Institute of Political Science of Masaryk University.

Dančák B.; Hloušek, V. (2006). *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Drulák, P. (2008). *Jak zkoumat politiku*. Vyd. 1. Praha: Portál.

Fiala, P.; Strmiska M. (1998). *Teorie politických stran*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal.

Fiala, P.; Herbut, R. (2003). *Středoevropské systémy politických stran*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Fiala, P. (2002). *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav.

Gyárfášová, O.; Mesežnikov, G. (2011). *Visegrad elections 2010: domestic impact and European consequences*. Bratislava: Institute for Public Affairs.

- Hloušek, V.; Kopeček, L. (2010). *Politické strany*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing.
- Hloušek, V.; Chytilík, R. (2007). *Parliamentary Elections and Party landscape in the Visegrád Group Countries*. Vyd. 1. Brno: CDK
- Huntington, S. (2008). *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Vyd. 1. Brno: CDK
- Katz, R. (1980). *A Theory of parties and Electoral Systems*. Vyd. 1. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Katz, R.; Crotty, W. (2006). *Handbook of party Politics*. Vyd. 1. London: Sage.
- Klíma, M. (1998). *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Vyd. 1. Praha: Radix.
- Kopeček, L. (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Vyd. 1. Brno: CDK.
- Kopeček, L. (2006). *Demokracie, diktatura a politické stranictví na Slovensku*. Vyd. 1. Brno: CDK.
- Kubát, M. (2005). *Demokracie v Polsku – Politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Vyd. 1. Praha: SLON.
- Kubát, M. a kol. (2004). *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia.
- Kubát, M. (2003). *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*. Vyd. 1. Praha: Dokořán.
- Kunc, J. (2000). *Stranické systémy v re/konstrukci*. Vyd. 1. Praha: SLON.
- Lebeda, T. (2008). *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum
- Mair, P. (1997). *Party System Change*. Vyd. 1. Oxford: Clarendon Press.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Vyd. 1. Cambridge: University Press
- Novák, M. (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Vyd. 1. Praha: SLON.

Pšeja, P. (2005). *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998*. Vyd. 1. Brno: CDK

Říchová, B. (2002). *Úvod do současné politologie*. Vyd. 1. Praha: Portál.

Sartori, G. (2005). *Strany a stranické systémy*. Vyd. 1. Brno: CDK.

Sartori, G. (2011). *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Vyd. 2. Praha: SLON.

Szcerbiak, A.; Hanley, S. (2006). *Centre-Right Parties in Post-Communist East-Central Europe*. Vyd. 1. London – New York: Routledge.

Strmiska, M. a kol. (2005). *Politické strany moderní Evropy*. Vyd. 1. Praha: Portál.

Šedo, J. (2007). *Volební systémy postkomunistických zemí*. Vyd. 1. Brno: CDK.

Vodička, K.; Cabada, L. (2011). *Politický systém České republiky*. Vyd. 3. Praha: Portál

Webb, P.; White, S. (2007). *Party Politics in New Democracies*. Vyd. 1. New York: oxford University Press.

b) periodická literatura

Bale, T.; Szcerbiak, A. (2008). *Why there is no Christian Democracy in Poland – and why should we care?* Party politics, 14(4), s. 479-500

Egedy, G. (2009). *Political Conservatism in Post-Communist Hungary*. Problems of Post-Communism, 56(3), s. 42-53.

Hopkin, J.; Paoluci, C. (1999). *The business firm model of party organisation: cases from Spain and Italy*. European Journal of Political Research 35: s. 307 – 339.

Katz, R.; Mair, P. (1995). *Changing Models of Party Organization and party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. Party Politics, roč. 1, č. 1, s. 5-28.

Kitschelt, H. (1995). *Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies: Theoretical Propositions*. Party Politics 1, s. 447-72.

Kopecký, P. (1995). *Developing Party Organizations in East-Central Europe: What Type of Party is Likely to Emerge?*. Party Politics 1, s. 515-44.

Kubát, M. (2007). *Teorie antisystémové strany*. Politologický časopis, 14(2), s. 110-123

Merkel W. (2008). *Plausible Theory, Unexpected Results: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*. Internationale politik und Gesellschaft. 2/2008: s. 11-29.

Novák, M. (1996). *Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR*. Sociologický časopis, 1996, Vol. 32 (No. 4, s. 407-422)

Sartori, G. (2005). *Party Types, Organisation and Functions*. West European Politics, 28: 1, s. 5-32.

Szcerbiak, A. (2008). *The Birth of a Bipolar Party System or a Referendum on a polarizing Government? The October 2007 Polish Parliamentary Election*. Journal of Communist Studies and Transition Politics, 24(3), s. 415-43.

2) Internetové zdroje

Webové stránky strany SaS. Dostupné z <<http://www.strana-sas.sk/>>.

Webové stránky strany SDKU-DS. Dostupné z <<http://www.sdku-ds.sk/>>.

Webové stránky strany SMĚR. Dostupné z <<http://www.strana-smer.sk/>>.

Webové stránky strany Věci Veřejné. Dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/>>.

Webové stránky strany KSČM. Dostupné z <<http://www.kscm.cz/>>.

Webové stránky strany TOP 09. Dostupné z <<http://www.top09.cz/>>.

Webové stránky strany ODS. Dostupné z <<http://www.ods.cz/>>.

Webové stránky strany ČSSD. Dostupné z <<http://www.cssd.cz/>>.

Webové stránky strany JOBBIK. Dostupné z <<http://www.jobbik.com/>>.

Webové stránky strany MSZP. Dostupné z <<http://www.mszp.hu/>>.

Webové stránky strany FIDESZ. Dostupné z <<http://www.fidesz.hu/index.php?Rovat=10035>>.

Webové stránky strany PO. Dostupné z <<http://www.platforma.org/pl/platforma/>>.

Webové stránky strany PiS. Dostupné z <<http://www.pis.org.pl/main.php>>.

Webové stránky strany Palikotovo hnutí. Dostupné z <<http://www.ruchpalikota.org.pl/>>.

Politický program strany Věci veřejné. Dostupné z <<http://www.veciverejne.cz/politicky-program.html>>.

Politický program strany Svoboda a Solidarita. Dostupné z <<http://www.scribd.com/doc/30531179/Program-SaS-120-napadov>>.

Politický program strany Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti. Dostupné z <http://obycajniludia.sk/data/files/65_volebny-program-hnutia-obycajni-ludia.pdf>.

Politický program strany Palikotovo hnutí. Dostupné z <http://www.ruchpalikota.org.pl/sites/default/files/rp.file_.3429.231.pdf>.

Politický program strany JOBBIK. Dostupné z <<http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>>.

Nová ústava Maďarska

<http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf>

Volební výsledky a databáze maďarských parlamentních voleb

<http://www.valasztas.hu/en/ovb/index.html>

Volební výsledky a databáze polských parlamentních voleb (od roku 2001)

<http://pkw.gov.pl/>

Volební výsledky a databáze slovenských parlamentních voleb

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4490>

Volební výsledky a databáze českých parlamentních voleb

<http://www.volby.cz/>

Beyond democracy – The model of the new Hungarian parliamentary electoral system. Dostupné z

<<http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/hungary/Beyond%20democracy%20-%2027%20Nov%202011.pdf>>

Hodnocení České republiky v indexu vnímání korupce. Dostupné z

<http://www.transparency.cz/hodnoceni-ceske-republiky-indexu-vnimani-korupce-cpi-2012-od/>>.

Průzkum agentury CVVM – Názor na rozšířenost a míru korupce u veřejných činitelů a institucí – březen 2013. Dostupné z

http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7001/f3/po130425.pdf>.

Blog Richarda Sulika. Dostupné z

<http://richardsulik.blog.sme.sk/c/171436/Zakladam-stranu.html>>.

Webové stránky americké ambasády v Maďarsku. Dostupné z

<http://hungary.usembassy.gov/>>.

Webové stránky maďarské vlády. Dostupné z <http://www.kormany.hu>>.

b) Zpravodajské portály

<http://www.idnes.cz/>

<http://www.sme.sk/>

<http://spectator.sme.sk/>

<http://ihned.cz/>

<http://uk.reuters.com/>

<http://www.nytimes.com/>

<http://aktualne.centrum.cz/>

<https://www.euroskop.cz/>

<http://www.presseurop.eu/>

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/>

<http://euobserver.com/>

<http://hungarianspectrum.wordpress.com/>

<http://wyborcza.pl/0,0.html>

<http://www.wbj.pl/>